

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๕๔ ตอนที่ ๑๕๓๑ – ๑๕๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๓๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๙

สำหรับการที่จะไม่ติดและไม่ประมาทในสุขวิบากต่าง ๆ ในผลของบุญ
พระผู้มีพระภาคตรัสถึงชีวิตของพระองค์เองเป็นตัวอย่าง

อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต สุขุมาลสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าประวัติ
ของพระองค์เอง ข้อความมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้ไม่มีทุกข์ ไม่มีทุกข์อย่างยิ่ง ไม่มีทุกข์โดย
ส่วนเดียว ได้ยินว่า พระชนกรับสั่งให้ชุดสระโบกขรณีไว้เพื่อเรา ภายในนิเวศน์
ให้ปลูกอุบลไว้สระหนึ่ง ปทุมไว้สระหนึ่ง ปุณทริกไว้สระหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่เรา
เราไม่ได้ใช้ไม้จันทน์เมืองกาสิเท่านั้น ผ้าโพก เสื้อ ผ้าห่ม ผ้าห่มของเราล้วนเป็นผ้า
ในเมืองกาสิ มีคนคอยกันแควตจัตรให้เราตลอดคืนตลอดวัน ด้วยหวังว่า หนาว ร้อน
ฤดูลี ฤดูน้ำ หรือน้ำค้าง อย่าเปียกเปียกพระองค์ท่านได้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรามีปราสาท ๓ หลัง ปราสาทหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดู
หนาว

ซึ่งข้อความในอรรถกถากล่าวว่า

ปราสาทที่อยู่ในฤดูหนาวมี ๙ ชั้น เครื่องลาดพื้น ผ้าม่าน เพดาน ผ้าห่ม
ผ้าห่ม ทำด้วยผ้ากำพล จิตรกรรมก็เขียนเป็นกองไฟลุกสว่างอยู่ในชั้นนั้น ๆ หน้าต่าง
เปิดในตอนกลางวัน ปิดในตอนกลางคืน เพื่อให้รับความร้อน

ปราสาทอีกหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูร้อน ซึ่งอรรถกถาแสดงว่า

มี ๕ ชั้น แต่ละชั้นยกสูง ไม่คับแคบ เพื่อให้รับไอความเย็น ประตูและ
หน้าต่างปิดไม่สนิทนักมีช่องและติดตาข่าย จิตรกรรมที่เขียน เป็นดอกบัวสีต่าง ๆ

เครื่องลาดพื้น ผ้าม่าน เพดาน ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าโพกศีรษะ ทำจากผ้าเปลือกไม้ ทำน้ำตกไว้ตามที่ใกล้หน้าต่าง บนยอดประสาทยกก่อนขึ้นสูงถึงหลังคา ให้สายน้ำไหลออกมาเหมือนคราวฝนตก เสียงน้ำไหลจะเป็นเหมือนเสียงฟ้าร้อง ประตุและหน้าต่างต่าง ๆ ในปราสาทหลังนี้ ปิดไว้ในเวลากลางวัน และเปิดในเวลา กลางคืน

ปราสาทอีกหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูฝน ซึ่งอรรถกถาแสดงว่า

มี ๗ ชั้น ปราสาทหลังนี้ไม่สูงเกินไปและไม่ต่ำเกินไป เพื่อให้ได้รับอากาศ ทั้ง ๒ ฤดู คือ ทั้งเย็นและร้อน ประตุหน้าต่างบางบานก็ปิดสนิทดี บางบานก็ห่าง แม้จิตรกรรมในปราสาทนั้น บางแห่งก็ทำเป็นกองไฟลุกโชน บางแห่งก็ทำเป็น สวรรค์ชาติ ผ้าลาดพื้นเป็นต้นในปราสาทหลังนี้ก็ปนกันทั้ง ๒ ชนิด คือ ทั้งผ้ากัมพลและผ้าเปลือกไม้ ประตุกับหน้าต่างบางบานก็เปิดตลอดกลางวัน แล้วปิดตอนกลางวัน บางบานก็เปิดในตอนกลางวัน แล้วปิดตอนกลางคืน

ปราสาททั้ง ๓ หลัง ส่วนสูงมีขนาดเท่ากัน แต่มีความต่างกันในเรื่องชั้น

คือ ปราสาทสำหรับฤดูหนาวมี ๙ ชั้น เพราะฉะนั้น ก็เป็นชั้นที่เตี้ยต่ำกว่า ปราสาทหลังอื่น ปราสาทสำหรับฤดูร้อนมี ๕ ชั้น เพราะฉะนั้น ปราสาทชั้นนี้ก็สูงกว่า หลังอื่น ส่วนปราสาทฤดูฝนมี ๗ ชั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าว่า

เรานั้นแล ถูกบำเรอด้วยดนตรีซึ่งไม่มีบุรุษปนตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน บนปราสาทอันเป็นที่อยู่ในฤดูฝน มิได้ลงมาข้างล่างปราสาทเลย ในนิเวศน์แห่ง พระชนกของเรา เขาให้ข้าวสาลีระคนด้วยมังสะแก่ทำสกรรมกรบุรุษ ทำนองเดียวกับที่ ในนิเวศน์ของคนอื่น เขาให้ข้าวปนอันมีน้ำส้มเป็นที่สอง ฉะนั้น ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นซึ่งประกอบด้วยความสำเร็จเห็นปานดังนี้ เป็นสุขุมลชาตอย่างยิ่ง ก็ยังคิดเห็น ดังนี้ว่า ปุถุชนผู้ยังไม่ได้สดับ เมื่อตนเป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ ไปได้ เห็นคนอื่นแก่ ก็ล่วงตนเองเสีย แล้วอึดอัด ระอา รังเกียจ ไม่คิดว่า แม้เราก็ เป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ก็และการที่เราซึ่งเป็นคน

มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ได้เห็นคนแก่เข้าแล้ว ฟังอืดอัด ระอา รังเกียจ ข้อนั้นเป็นการไม่สมควรแก่เราเลย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้นสำเหนียกอยู่ดังกล่าวมา ย่อมละความเมา ในความเป็นหนุ่มเสียได้โดยประการทั้งปวง

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องความเจ็บความตายโดยนัยเดียวกัน คือ ทำให้พระองค์ละความเมาในความไม่มีโรค และละความเมาในชีวิต ซึ่งข้อความ ในอรรถกถาแสดงว่า

เหตุผลที่พระผู้มีพระภาคตรัสสุขสมบัติของพระองค์เอง ด้วยฐานะเพียงเท่านั้น ดังพรรณนามาจะนี้ เมื่อตรัสเล่าก็หาได้ตรัสเล่าเพื่อความลำพองพระทัยไม่ แต่ ตรัสเล่าเพื่อแสดงถึงลักษณะของความไม่ประมาทนั่นเองว่า เราตถาคตสถิตอยู่ใน สมบัติแม้เห็นปานนี้ ก็ยังไม่ประมาทเลย

เพราะฉะนั้น ทุกคน ไม่ลืมนี่จะเป็นผู้ที่เห็นคุณของกุศล แม้จะเป็นผู้ที่มิปกติ เจริญสติปัฏฐาน แต่ต้องอบรมเจริญกุศลทุกประการด้วย และยังต้องพิจารณาจิต ของตนเอง ถ้าขณะไหนมีอกุศลประเภทใดที่น่ารังเกียจ เช่น มานะ ความสำคัญตน ความริษยา ความตระหนี่ และเห็นโทษของอกุศลนั้น ๆ ในขณะนั้น ก็ย่อมจะ ขจัดอกุศลนั้น ๆ ให้เบาบาง แต่ถ้ายังไม่เห็นโทษของอกุศลที่ตนเองมี ย่อมไม่คิดที่จะ ละอกุศลนั้น ๆ

เวลาที่เห็นอกุศลของคนอื่น ขอให้พิจารณาดูว่า ท่านมีความรู้ดีทุกอย่างไร เป็นการสอบจิตใจของท่านเองว่า เพิ่มกุศลขึ้นบ้างไหมเมื่อเห็นอกุศลของคนอื่น เพราะส่วนใหญ่แล้ว มักจะเห็นอกุศลของคนอื่น แต่เวลาที่คนอื่นมีอกุศล จิตใจของ ท่านเป็นอย่างไร

เมื่อคิดที่จะละอกุศลของตนเอง เวลาที่เห็นอกุศลของคนอื่น จิตใจของท่าน เป็นอย่างไร มีความเข้าใจในจิตใจของคนนั้น และเห็นใจ อดทนต่ออกุศลของคนอื่น บ้างไหม

ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะไม่อดทนในอกุศลของคนอื่นเลย ใจของท่านคิดติเตียน และไม่ไต่แต่เฉพาะใจ บางทีก็กล่าวเป็นวาจาติเตียนอกุศลของคนอื่น เป็นอย่างนั้นบ้างไหม ไม่อดทนต่ออกุศลของคนอื่น ติเตียนแม้ในใจ บางครั้งก็ล่วงออกมาเป็นวาจาด้วย และบางครั้งก็ถึงกับแสดงทางกาย เป็นความไม่พอใจในอกุศลของคนอื่น แทนที่จะคิดว่า ท่านเองก็มีอกุศลอย่างนั้น ๆ เหมือนกัน เพียงแต่ในขณะนั้นไม่ปรากฏหรือว่าไม่เกิดขึ้น แต่ถ้ารู้ว่าคนอื่นมีอกุศลอย่างไร ท่านเองก็มีอกุศลอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ก็น่าที่จะเข้าใจ เห็นใจ และอดทนต่ออกุศลของคนอื่นได้

ถ้าท่านสามารถมีความอดทนต่ออกุศลของคนอื่นเพิ่มขึ้น ย่อมแสดงว่าพระธรรมได้ขัดเกลาจิตใจของท่านที่เคยไม่อดทนต่ออกุศลของคนอื่นเพราะรู้สึกว่าจะอดทนได้ยาก แต่ถ้าในขณะนั้นเป็นกุศลจะรู้สึกว่าจะอดทนได้โดยไม่ยาก

ผู้ที่ฟังพระธรรม เห็นคุณประโยชน์ และเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเอง จะรู้ได้ว่า วันหนึ่ง ๆ กุศลจิตเกิดยากกว่าอกุศล และเวลาที่กุศลจิตเกิดก็จะเกิดเพียงชั่วขณะเล็ก ๆ น้อย ๆ สั้นมาก แทรกสลับกับอกุศลซึ่งมีมาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของท่านก็ดี หรือศีลก็ดี หรือการคิดนึกก็ดี จะเห็นได้ว่า ส่วนที่เป็นกุศลเล็กน้อย เกิดแทรกกับขณะที่เป็นอกุศลที่มีมาก

วันหนึ่ง ๆ คิดถึงเรื่องอะไร ตาเห็นสิ่งใด คิดถึงสิ่งนั้น ถ้าไม่สังเกตจะไม่รู้เลยว่า เป็นอกุศลตามสิ่งที่ตาเห็น ได้ยินเสียงอะไร ถ้าไม่สังเกตก็ไม่รู้อีกว่า เป็นอกุศลคล้อยตามเสียงที่ได้ยินนั้นแล้ว ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ยากเหลือเกินที่ใครจะสามารถจะพ้นเผาคลิณของอกุศลธรรมได้บ่อย ๆ เนือง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ

แต่สำหรับผู้ที่จะสมกุศลแม้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่สะสมไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีกำลัง วันหนึ่งก็ย่อมสามารถที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ซึ่งจะต้องศึกษาเรื่องของธรรมโดยละเอียด ทั้งที่เป็นอกุศลและทั้งที่เป็นกุศล ซึ่งท่านผู้ฟังสามารถศึกษาต่อไปเองได้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา

สำหรับเรื่องที่กล่าวถึงแล้ว เป็นเรื่องของอโสมนัสจิต ๓๐ ดวง

และสำหรับกามาวจรจิต คือ จิตที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เป็นชีวิตประจำวันทุก ๆ ขณะแม้ในขณะนี้ มี ๕๔ ดวง เป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง เป็นอเหตุกจิต ๑๘ ดวง รวมเป็นอโสมนัสจิต ๓๐ ดวง

ส่วนกามาวจรจิตอีก ๒๔ ดวง เป็นธรรมฝ่ายดี เป็นกามาวจรโสมนัสจิต ๒๔ ดวง ซึ่งมี ๓ ชาติ คือ

กามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง เป็นชาติกุศล ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้เกิดผล เรียกว่า มหากุศลจิต ๘ ก็ได้

กามาวจรวิบากจิต ๘ ดวง เป็นชาติวิบาก เป็นผลของกามาวจรกุศล เรียกว่า มหาวิบากจิต ๘ ก็ได้

และกามาวจรกิริยาจิต ๘ ดวง เป็นจิตของพระอรหันต์ เป็นชาติกิริยา ซึ่งดับทั้งกุศลและอกุศล เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นธรรมฝ่ายดี ก็ไม่ใช่กุศล เพราะว่าไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดผลคือวิบาก เรียกว่า มหากิริยาจิต ๘ ก็ได้

นี่เป็นกุศลที่เป็นไปในชีวิตประจำวัน เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เป็นไปในทาน ในศีล เป็นไปในความสงบของจิต และเป็นไปในทางเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งยังเป็นกามาวจรจิตอยู่ ยังไม่ใช่รูปาวจรจิต หรืออรูปาวจรจิต

การศึกษาเรื่องของกามาวจรโสมนัส เป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจได้ถูกต้องว่า จิตประเภทใด ขณะใด ยังเป็นกามาวจรโสมนัสจิตอยู่ มิฉะนั้นแล้วบางท่านขณะที่กำลังทำสมาธิเพียงเล็กน้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ หรือไม่ใช่แม้สมถภาวนา หรือสติปัฏฐาน แต่ก็เข้าใจว่าเป็นถึงรูปาวจรกุศลจิต คือ เข้าใจว่าเป็นฌานจิตขั้นต่าง ๆ หรือบางคนก็อาจจะคิดว่าถึงขั้นอรูปรฌานกุศลแล้ว หรือโลกุตตรกุศลแล้ว

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า สำหรับกามาวจรจิต ไม่ใช่รูปาวจรกุศลจิต คือ ไม่ใช่ฌานจิต และไม่ใช่โลกุตตรจิต

ในขณะที่สติเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่โลกุตตรจิต ไม่ใช่ฌานจิต แต่เป็นกามาวจรกุศลจิต

มีใครคิดว่าได้มานานแล้วบ้าง หรือมีใครคิดว่าได้บรรลุมรรคผลแล้วบ้าง
ซึ่งความจริงแล้วเป็นการเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ถ้าเหตุไม่สมควรแก่ผล

สำหรับความหมายของคำว่า กุศล ใน **อัฐฐสาลินี จิตตูปาทกัณฑ์**
ได้แสดงความหมายของกุศลศัพท์ว่า

กุศลศัพท์ ใช้ในความหมายว่า ความไม่มีโรค ความไม่มีโทษ ความฉลาด
และสุขวิบาก

หมายถึงว่า ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกุศล ในขณะนั้นเป็นสภาพที่ไม่มีโรค
คือ ไม่มีกิเลส ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ เมื่อไม่มีกิเลสก็ย่อมไม่มีโทษ ไม่เป็น
โทษทั้งตนเองและกับบุคคลอื่น

โรคทางกายเห็นได้ เจ็บปวด ทุกข์ทรมาน ไม่มีใครต้องการเลย ส่วนโรคทางใจ
ไม่เคยเห็น แต่ถ้าทราบว่าจะเกิดโรคใดที่กิเลสเกิด ขณะนั้นเป็นโรค เพราะฉะนั้น จิตมีโรค
หลายอย่าง แล้วแต่ว่าจะเป็นโรคโลภะ โรคโทสะ โรคอหิงสา โรคมัจฉริยะ มีประเภท
ของโรคต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอาการได้จากคำพูดหรือว่าการกระทำ

แต่สำหรับกุศลธรรมนั้นไม่มีโรค คือ ไม่มีกิเลส เพราะฉะนั้น ไม่มีโทษ
นอกจากนั้นสำหรับกุศลบางประเภท ก็เป็นความฉลาด และกุศลทุกประเภท
มีสุขเป็นวิบาก

ชื่อว่ากุศล เพราะอรรถว่า ยังธรรมอันลามกที่บัณฑิตเกลียดให้สะท้อน
ให้เคลื่อนไหว ให้หวั่นไหว คือ ให้พินาศ

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่ากุศล เพราะอรรถว่า บัณรอน คือ ตัดสภาพที่นอนอยู่
ด้วยอาการที่น่าเกลียด คือ อกุศล

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่ากุศล เพราะอรรถว่า พึงถือเอา พึงยึดเอา คือ พึงให้
เป็นไปด้วยญาณที่ชื่อว่ากุสะ เพราะทำสิ่งที่น่าเกลียดให้เลือนน้อย คือ เบาบาง

นี่คือทุก ๆ ขณะที่กำลังเป็นกุศล แม้ในขณะนี้

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่ากุศล เพราะอรรถว่า ธรรมแม้เหล่านี้ย่อมตัดซึ่งฝ่าย
แห่งสังกิลธทั้งสองภาค คือ ที่เกิดแล้วและที่ยังมิได้เกิด เหมือนอย่างหญ้าคาบาด
ฝ่ามือที่ถูบคมหญ้าคาทั้งสองด้าน เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่ากุศล เพราะอรรถว่า
ตัด คือ บั่นรอนอกุศล ดุจหญ้าคา

กุศลมีวิบากเป็นสุข หาโทษมิได้เป็นลักษณะ อกุศลมีวิบากเป็นทุกข์ มีโทษ
เป็นลักษณะ อภัยกตะมีความไม่มีวิบากเป็นลักษณะ

นี่คือสภาพของธรรมที่เกิดขึ้นเป็นปกติในชีวิตประจำวัน

ถ. สภาวะของความรู้สึกนั้น จะเป็นความรู้สึกเช่นเดียวกันกับอุเบกขา
ของสภาวะใหม่

สุ. คำว่า อภัยกตะ หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล
เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เป็นกิริยาจิต ขณะนั้นเป็นอภัยกตะ ขณะใดที่เป็นวิบากจิต
ขณะนั้นเป็นอภัยกตะ รูปไม่ใช่กุศลและไม่ใช่ออกุศล เป็นอภัยกตะ นิพพานไม่ใช่
กุศลและอกุศล เป็นอภัยกตะ

เพราะฉะนั้น อภัยกตะ หมายความว่าถึงจิต เจตสิก รูป นิพพาน ที่ไม่ใช่กุศล
และไม่ใช่ออกุศล ไม่ใช่หมายความว่าถึงความรู้สึกอย่างเดียว ต้องแล้วแต่ชาติว่า
ความรู้สึกนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล ถ้าความรู้สึกนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ความรู้สึกนั้น
จึงเป็นอภัยกตะ

ถ. ถ้าอย่างนั้น ความรู้สึกที่เป็นอุเบกขา ก็ยังเป็นกุศล ใช่ไหม

สุ. อุเบกขาเป็นความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ เกิดได้ทั้งกับกุศล อกุศล และกิริยา
จึงยากที่จะสังเกต อย่างเวลาที่รู้สึกเฉย ๆ ไม่ใช่กุศลได้ เป็นโลภะได้ เป็นโมหะได้
เพราะฉะนั้น ปัญญาต้องพิจารณาลักษณะของความเฉย ๆ นั้นว่า ความเฉย ๆ นั้น
เป็นกุศล หรือเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด

ถ. ขอบพระคุณ สภาวะที่ว่ำนั้นเคยพบมาแล้ว อุเบกขาเฉย ๆ ที่เป็นโลภะ

๑๕๓๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๙

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก และข้อความในอรรถกถาก็ได้แสดงความละเอียดของธรรมไว้มาก เช่น ใน **อัญญาสาลินี** มีข้อความว่า

ถามว่า กับทเหล่านี้ คือ กุสลาก็ดี หรือว่า รัมมาก็ดี เป็นต้น มีความหมายเป็นอันเดียวกัน หรือว่ามีความหมายต่างกัน

ธรรมนี้จะให้ผิวเผิน เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้ จะให้ละเอียดจนกระทั่งต้องพิจารณากันมากมายหลายวันหลายเดือนก็ได้ เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาท่านจึงแสดงความละเอียดไว้สำหรับให้ผู้สนใจได้ไตร่ตรอง พิจารณา แม้พยัญชนะที่ว่า กุสลาก็ดี รัมมาก็ดี เป็นต้น มีความหมายเป็นอันเดียวกัน หรือว่ามีความหมายต่างกัน

ซึ่งข้อความในอรรถกถาได้อธิบายต่อไปว่า

ในข้อนี้พึงทำความเข้าใจให้ชัดเสียหน่อยหนึ่งว่า ถ้าว่าคำเหล่านี้มีความหมายเป็นอันเดียวกัน คำว่า กุสลา รัมมา ก็เหมือนกล่าวซ้ำกันว่า กุสลา กุสลา

ถ้าว่ามีความต่างกัน ธรรมหมวด ๓ ก็ต้องเป็นธรรมหมวด ๖ คือ กุสลา รัมมา อกุสลา รัมมา อพยากตา รัมมา

คือ แทนที่จะเป็น ๓ ก็เป็น ๖ คือ เป็นกุสลา ๑ รัมมา ๑ อกุสลา ๑ รัมมา ๑ อพยากตา ๑ รัมมา ๑

เพราะฉะนั้น

ข้อที่ท่านกำหนดว่า มีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายต่างกัน ไม่เป็นข้อสำคัญ

สำหรับท่านที่คิดมากจนไขว้เขว ท่านก็แสดงไว้ว่า *ไม่เป็นข้อสำคัญ* เพราะว่า ศัพท์เหล่านี้ เมื่อกล่าวแยกกันแต่ละศัพท์ ส่องเพียงความหมายของตน ๆ เมื่อกล่าวรวมกัน ส่องถึงว่ามีความหมายเสมอกัน และมีความหมายต่างกัน

คือ ถ้าจะแยกกล่าว กุศลก็อย่างหนึ่ง อัมมาก็อย่างหนึ่ง เพราะว่าธรรมที่ไม่ใช่กุศลก็มี แต่ถ้ากล่าวรวมกัน ก็ส่องว่ามีความหมายเหมือนกัน และมีความหมายต่างกันตามคำที่รวมกัน เช่น ธรรมก็เป็นธรรม แต่ว่าธรรมที่เป็นอกุศลก็มี กุศลก็มี เพราะฉะนั้น กุศลและอกุศลนั้น จึงเป็นธรรมที่ต่างกัน

นี่เป็นเรื่องความละเอียดซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านกล่าวไว้ว่า *ไม่เป็นข้อสำคัญ* ถ้าเข้าใจแล้วว่า กุศลธรรมคืออะไร อกุศลธรรมคืออะไร อภัยกตรธรรมคืออะไร

สำหรับกามาวจรกุศล คือ กุศลที่เป็นไปกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เนื่องกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นไปทั้งในชั้นของทาน ในชั้นของศีล ในชั้นของสมถภาวนา และในชั้นของสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นบาทที่จะให้เกิดรูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล และโลกุตตรกุศล เพราะถ้ากามาวจรกุศลไม่เกิดขึ้น ไม่อบรม ไม่เจริญขึ้น รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล และโลกุตตรกุศลก็เกิดไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ กามาวจรกุศลจึงชื่อว่ามหากุศล เพราะว่าเป็นไปได้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทั้งในชั้นของทาน ของศีล ของสมถภาวนาและสติปัฏฐาน

ใช้คำว่า มหากุศล หมายความว่าถึงกามาวจรกุศล เพราะกามาวจรกุศลเป็นมหากุศล บางท่านคิดว่า มีกุศลธรรมตา และมีมหากุศลอีกอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่ อย่างนั้น มหากุศลนั้นแหละคือกุศลที่เป็นกามาวจรกุศล

ชั้นทานก็เป็นมหากุศล ศีลก็เป็นมหากุศล ขณะที่จิตสงบก็เป็นมหากุศล ขณะที่สตรียลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เป็นมหากุศล

สำหรับกามาวจรกุศลหรือมหากุศล มี ๘ ดวง คือ เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา ๔ ดวง เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๔ ดวง ถ้าสังเกตจะเห็นได้ว่า คล้าย ๆ กับ โลกมุลจิต ๘ ดวง คือ เวทนาที่เกิดร่วมด้วยก็เหมือนกัน เป็นอสังขาริก ๔ ดวง

เหมือนกัน เป็นสสังขาริก ๔ ดวงเหมือนกัน แต่ต่างกันที่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นด้วย เพราะว่ามีภุมมจิตที่มีทวิฐฐิเจตสิกเกิดขึ้นด้วย ๔ ดวง ไม่มีทวิฐฐิเจตสิกเกิดขึ้นด้วย ๔ ดวง แต่ธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล คือ กามาวจรกุศล ๘ ดวง มีญาณคือปัญญาเกิดขึ้นด้วย ๔ ดวง ไม่มีญาณคือปัญญาเกิดขึ้นด้วย ๔ ดวง

สำหรับมหากุศล ๘ ดวง คือ

ฝ่ายที่เกิดขึ้นกับโสมนัสสเวทนา ๔ ดวง ได้แก่

โสมนัสสสทนต์ ญาณสัมปยุตตัง อสังขาริกัง ๑ ดวง

โสมนัสสสทนต์ ญาณสัมปยุตตัง สสังขาริกัง ๑ ดวง

โสมนัสสสทนต์ ญาณวิปยุตตัง อสังขาริกัง ๑ ดวง

โสมนัสสสทนต์ ญาณวิปยุตตัง สสังขาริกัง ๑ ดวง

อีก ๔ ดวงที่เกิดขึ้นกับอุเบกขาเวทนา ได้แก่

อุเปกขาสทนต์ ญาณสัมปยุตตัง อสังขาริกัง ๑ ดวง

อุเปกขาสทนต์ ญาณสัมปยุตตัง สสังขาริกัง ๑ ดวง

อุเปกขาสทนต์ ญาณวิปยุตตัง อสังขาริกัง ๑ ดวง

อุเปกขาสทนต์ ญาณวิปยุตตัง สสังขาริกัง ๑ ดวง

ไม่ยากเลยที่จะจำ เพราะว่ามีมหากุศล ๘ ดวง มหาวิบาก ๘ ดวง และมหากิริยา ๘ ดวง เหมือนกัน ต่างกันโดยชาติ ซึ่งเป็นกุศล ๘ ดวง เป็นวิบาก คือผลของกุศล ๘ ดวง และเป็นกิริยาสำหรับพระอรหันต์ ซึ่งไม่ใช่เหตุ คือ ไม่ใช่กุศล และไม่ใช่ผล คือ ไม่ใช่วิบาก จึงเป็นมหากิริยาจิต ๘ ดวง

สำหรับกุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ข้อความใน **อัมมฐาสาลินี** แสดงอรรถว่า

สำหรับกุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญานั้นมีอรรถ ๒ อย่าง คือ ไม่มีโรค ๑ และไม่มีโทษ ๑ แต่ว่าไม่ใช่เป็นสภาพธรรมที่ประกอบด้วยปัญญา

สำหรับลักษณะ ๔ ของกุศลจิตทุกประเภท คือ

มีสุขวิบากอันไม่มีโทษเป็นลักษณะ

กุศลทุกประเภทต้องให้ผลเป็นสุขเป็นลักษณะ

มีการกำจัดอกุศลเป็นรส คือ เป็นกิจ

มีความผ่องแผ้วเป็นปัจจุพื้นฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ

มีโยนิโสมนสิการเป็นปทัฏฐาน คือ มีความไม่มีโทษเป็นปทัฏฐาน

เพราะว่าในขณะนั้นเกิดร่วมกับโสภณเจตสิก

ทุกคนอยากจะมีกุศลมาก ๆ บ่อย ๆ แต่กุศลจะต้องมีเหตุที่จะให้เกิดด้วย ไม่ใช่ว่าไม่มีปัจจัยอะไรเลย แต่อยากจะให้กุศลจิตเกิด กุศลจิตก็จะเกิดได้ตามความต้องการ

สำหรับเหตุที่จะให้เกิดกุศลจิต ใน **อรรถกถา ปฏิสัมภีทามรรค** แสดงจักร ๔ ซึ่งเป็นสมบัติ ๔ เป็นเหตุให้เกิดกุศล มีข้อความว่า

ปฏิรูปเทสวาโส การอยู่ในประเทศที่สมควร ๑

สัปปริสุปนนิสสโย การคบสัตบุรุษ ๑

อตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ ๑

บุพเพกตบุญญตา ความเป็นผู้มีบุญทำไว้แต่ปางก่อน ๑

จักร ๔ เหล่านี้ เป็นโอกาสในการที่จะยังกุศลให้เกิดขึ้น

สำหรับข้อที่ ๑ คือ ปฏิรูปเทสวาโส การอยู่ในประเทศที่สมควร คือ ในประเทศที่มีพุทธบริษัท และมีคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีคำสอนของพระผู้มีพระภาค การที่ใครจะมีกุศลเจริญขึ้น ๆ เป็นสิ่งซึ่งยากที่จะเป็นไปได้

สัปปริสุปนนิสสโย การคบสัตบุรุษ คือ การฟังธรรมของสัตบุรุษ

อตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ คือ ถ้าเคยเป็นผู้ที่ไม่มีศรัทธามาก่อน และเป็นผู้ที่มีศรัทธา ขณะนั้นแสดงว่าเป็นผู้ที่ตั้งตนไว้ชอบ

บุพเพกตบุญญตา ความเป็นผู้มีบุญทำไว้แต่ปางก่อน

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ชีวิตของแต่ละท่าน แต่ละวันจะผันแปรไปทางไหน ตามจักรซึ่งหมุนไป ก็ไม่มีใครรู้ได้ ใช่ไหม

แต่ก่อนนี้อาจจะอยู่ในประเทศหนึ่ง สถานที่หนึ่ง ซึ่งไม่มีการฟังพระธรรม ไม่มีการศึกษาธรรมเลย อย่างท่านที่อยู่ต่างจังหวัดอาจจะไม่มีการฟังวิทยุเหมือนอย่างกับชาวกรุงเทพซึ่งมีโอกาสได้ฟังมานานแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่า วันหนึ่งวันใดบุญที่ได้กระทำไว้แต่ก่อน ย่อมเป็นเสมือนจักรที่จะผันหรือหมุนให้ไปสู่การที่จะเจริญกุศลได้ ถ้าเป็นผู้ที่ได้กระทำบุญไว้แล้ว เพราะว่าพระธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่สาธยายกับทุกคน แล้วแต่ว่าใครเป็นผู้ที่ได้เคยฟังมาบ้างในครั้งก่อน ๆ และเป็นผู้ที่มีศรัทธามาแล้วในครั้งก่อน ๆ ก็ย่อมเป็นจักรที่จะหมุนหรือผันให้มีโอกาสที่จะได้อยู่ในประเทศที่มีคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีโอกาสที่จะได้ฟัง ได้พิจารณา และตั้งตนไว้ชอบ เพราะว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำบุญไว้ก่อนแล้ว

แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้กระทำบุญไว้ก่อน ชาตินี้อาจจะผ่านไปโดยที่ไม่มีโอกาส ได้ฟังพระธรรมเลย

ข้อความใน **อฏฐุสาสนี** มีคำอธิบายว่า

จักร ๔ มีการอยู่ในประเทศที่สมควรเป็นต้นที่ท่านกล่าวไว้ เว้นความ พร้อมเพรียงแห่งขณะ คือ ความเป็นมนุษย์ การเสด็จอุบัติขึ้นแห่งพระผู้มีพระภาค การฟังพระสัทธรรม และสัมมาทิฏฐิเป็นต้นเสีย ย่อมมีไม่ได้

ความเป็นมนุษย์เป็นต้น เป็นสภาพที่ได้โดยยาก กุศลอันเป็นอุปการะแก่โลกุตตรธรรมอันเนื่องมาจากขณะ แสนจะได้ยากแท้ เพราะขณะเป็นของที่หาได้ยาก

แม้จะได้อยู่ในประเทศที่สมควร และถึงความพร้อมเพรียงแห่งขณะ คือ เป็นมนุษย์ และมีการเสด็จอุบัติขึ้นของพระผู้มีพระภาค มีการฟังพระธรรม และมีสัมมาทิฏฐิแล้ว แต่ กุศลอันเป็นอุปการะแก่โลกุตตรธรรมอันเนื่องมาจากขณะ แสนจะได้ยากแท้ เพราะขณะเป็นของที่หายาก คือ ขณะที่จะเป็นผู้ที่ไม่ประมาท ขณะที่ดีจะเกิดระลอกลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ฟัง

ได้ฟังเรื่องของสติปัฏฐาน มีความเข้าใจ แต่จะต้องอาศัยการฟังบ่อย ๆ เป็นสังขารขันธ์ปรุงแต่งที่จะให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้น แสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ยากจริง ๆ เพราะทุกท่านย่อมจะรู้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ สติปัฏฐานเกิดกี่ขณะ

และถึงแม้ว่าจะเป็นชั่วขณะทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ก็เป็นสิ่งที่ประเสริฐและมีค่า แต่ไม่ควรจะประมาทกุศลอื่น ๆ ด้วย เพราะแม้ไม่เป็นกุศลญาณสัมปยุตต์ซึ่งเป็นสติปัฏฐานที่กำลังระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กุศลอื่น ๆ ที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เช่น ทานบ้าง ศีลบ้าง หรือความสงบของจิตบ้างในวันหนึ่ง ๆ ก็ยังเกิดยาก

เพราะฉะนั้น กุศลทุกประเภท เกิดยากจริง ๆ และก็ยากขึ้นตามลำดับขั้น กุศลญาณสัมปยุตต์ที่เป็นสติปัฏฐานก็ยาก และแม้ไม่ใช่กุศลญาณสัมปยุตต์ เป็นกุศลขั้นทาน ศีล หรือความสงบของจิตในวันหนึ่ง ๆ ก็ยังยาก

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงเรื่องของอกุศลมากเพื่อให้เห็นโทษ ใครที่ยังไม่เห็นโทษของอกุศล ก็ยังประมาทอยู่ เพราะคิดว่ามีกุศลพอแล้ว แต่ถ้าเห็นโทษของอกุศลมาก ๆ จะเป็นผู้ที่ไม่ประมาท

ถ. การเจริญกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน จะเจริญอย่างไร

สุ. ทุกคนมีกาย และเชื่อว่ามียกตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ามานาน แม้แต่ในขณะนี้ โช้ไหม ถ้าไม่เข้าใจเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งบางท่านก็ขอให้กล่าวถึงเรื่องของกายนุปัสสนาสติปัฏฐานบรรพต่าง ๆ แต่ถ้าจะให้เข้าใจจนกระทั่งสติสามารถที่จะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ไม่ใช่เพียงเข้าใจตามตำราว่า กายนุปัสสนาสติปัฏฐานมีกี่บรรพ อะไรบ้าง เพราะพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง สำหรับให้ผู้ฟังพิจารณาทันที เข้าใจทันที และพิสูจน์ธรรมได้ทันทีด้วย แม้แต่ในเรื่องของกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งโดยชื่อหมายความว่า สติระลึกลักษณะของกายเนื่อง ๆ บ่อย ๆ แต่ก็น่าสงสัยว่า ทุกคนเข้าใจเรื่องกายที่เคยยึดถือว่าเป็นร่างกายของเรามากน้อยแค่ไหน ในการที่จะเจริญสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้พิจารณาว่า ในขณะนี้เอง ไม่ว่าใครจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะพูด จะคิด จะประกอบกิจการงานอะไรก็ตาม ส่วนของร่างกายที่ เข้าใจว่าเป็นตัวตนหรือเป็นเรา ในขณะนี้เอง อยู่ตรงไหน

ถ. ที่ผมเข้าใจ ส่วนที่นับเนื่องด้วยกาย ตั้งแต่ขน ผม เล็บ ฟัน หนัง อากาโร ๓๒ ทั้งหมด เป็นกาย ใช่ไหม

ส. นี่จำ ใช่ไหม กำลังนั่งอยู่ที่นี่ ต้องไปคิดถึงเล็บ ฟัน หนัง นี่จำหรือเปล่า หรือในขณะนี้เอง พิสูจน์ธรรม เข้าใจธรรมในขณะนี้ว่า ที่กำลังยืน หรือคิด หรือเห็น หรือได้ยินในขณะนี้ ส่วนที่เคยยึดถือว่าเป็นกาย ตรงไหน นี่เป็นสิ่งที่พิสูจน์ธรรม จริง ๆ ในขณะนี้

ถ้ากล่าวว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ก็ต้องไปนึกถึงผม ต้องไปนึกถึงเล็บ ใช่ไหม ซึ่งในขณะนี้ไม่ต้องคิดถึงอะไรเลย แต่ที่กายนี้ มีสภาพธรรมอะไรที่กำลัง ปรากฏ ที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา ตรงไหน ตรงไหนของร่างกายที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา

ถ. โดยปกติ ทั้งหมดยึดถือว่าเป็นเราหมดเลย

ส. ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ ยึดถือตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าว่าเป็นเรา นั่นคือแต่ก่อนนี้ แต่ในขณะนี้เอง ต้องพิจารณาจนกระทั่งรู้จริง ๆ ว่า กำลังยึดถือกาย ตรงไหนว่าเป็นเราในขณะนี้ จึงจะเจริญสติปัฏฐานได้ ถ้ายังไม่เข้าใจตอนนี้ ก็เจริญ สติปัฏฐานไม่ได้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องตำรับตำราที่ต้องไปคิดก่อน แต่ขณะนี้ สภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นกาย ตรงไหน

ถ. อาจารย์หมายความว่า ถ้ายึดส่วนไหนแล้ว ให้พิจารณาสภาพรูปธรรม ในขณะนั้นหรืออย่างไร

ส. โดยมากเรามีอัตตสัญญา เข้าใจว่ามีร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า มานาน แต่ความจริงแล้วสภาพธรรมเกิดดับสับต่อกันอย่างรวดเร็ว รูปก็เกิดดับเร็วมาก หมายความว่า รูป ๆ หนึ่งที่เกิดจะมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น รูปเวลานี้ก็ดับไปอย่างรวดเร็ว และเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และกดับไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนามธรรมและ รูปธรรมเกิดดับสับต่อกันอย่างรวดเร็วมาก แทบจะเรียกได้ว่าสลับซับซ้อนจนปรากฏ

เสมือนว่ามีร่างกายใหญ่โต หรือว่ามีจิตหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน เช่น ทั้งเห็นด้วย ทั้งได้ยินด้วย ทั้งคิดนึกด้วย แต่ตามความเป็นจริงแล้ว สภาพธรรมอย่างนามธรรม เช่น จิต ต้องเกิดขึ้นเพียงทีละขณะเดียว

ชีวิตของทุกคนไม่ใช่ว่าจะยืนยาวนานมากเลย เพราะว่าชีวิตดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียวแล้วก็ดับ เมื่อถึงนั้นก็ดับแล้ว และก็จะมีจิตเกิดต่อ และจิตขณะนั้นก็ดับ และก็จะมีจิตเกิดต่อฉันใด รูปก็ฉันนั้น

รูปที่ดับไปแล้วทั้งหมด ที่ยังยึดถือว่าเป็นเราอยู่ ก็ด้วยความทรงจำเท่านั้น เพราะฉะนั้น อตตสัญญาลึกมาก ที่ยังจำไว้ว่ามีเราตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เป็นเพียงความทรงจำที่ลึก เหนียวแน่น เพราะว่าจริง ๆ แล้วไม่มี มีแต่รูปซึ่งเกิดดับ ๆ อย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ในขณะที่ที่กำลังยึดถือว่าเป็นกายของเรา นี่ ตรงไหน

รูปที่ดับไปแล้ว ก็ดับไปแล้ว คงจะไม่ยึดรูปที่ดับไปแล้ว เพราะว่ามันเป็นเพียงความทรงจำ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ยึดรูปที่ร่างกายตรงไหนว่าเป็นเรา ถ้ายังตอบไม่ได้ ก็เจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานไม่ได้

ถ. ก็ยึดทุกส่วน

ส. ทุกส่วนได้อย่างไร ทุกส่วนไม่ได้ จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง ก็รู้อารมณ์ที่กำลังปรากฏ ที่ว่าทุกส่วน แต่ก่อนนี้ทรงจำไว้ว่ามีเรา เป็นอัตตา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าจำไว้ว่ายังมี แต่จริง ๆ แล้วไม่มี รูปเกิดดับเร็วมาก เพราะฉะนั้น ขณะนี้ที่ร่างกาย ยึดรูปตรงไหนว่าเป็นเรา

ถ. ขณะที่รู้อารมณ์ส่วนไหนของรูป ขณะนั้นยึดอารมณ์ส่วนนั้นว่าเป็นเรา

ส. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ในขณะที่ ร่างกายส่วนไหน ตรงไหนที่กำลังปรากฏ ส่วนนั้นแหละยึดถือว่าเป็นเรา

๑๕๓๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๙

ด้วยเหตุนี้ลักษณะที่ปรากฏที่เคยยึดถือว่าเป็นเรานั้น มีลักษณะเพียงแข็งหรืออ่อนเฉพาะตรงส่วนที่ปรากฏ ซึ่งสติปัญญานจะต้องระลึกรู้ชัดแม้ในขณะนั้นว่า เราทั้งตัวไม่มี และตามความเป็นจริงก็ไม่มี เพราะว่าไม่ได้ปรากฏ

เฉพาะส่วนที่ปรากฏเล็กน้อยนิดหนอยนั้นไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง จะต้องทั้งส่วนที่เคยใหญ่โตเกาะกุมรวมกันเป็นรูปร่างกายทั้งหมดที่เป็นอัตตา จนเหลือเฉพาะส่วนที่เล็กน้อยเดียวที่ปรากฏ จึงจะประจักษ์แจ้งได้ว่าขณะนั้นเป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้น กายานุปัสสนาสติปัญญาน คือ ขณะใดที่มีรูปชนิดหนึ่งชนิดใดปรากฏที่กายส่วนหนึ่งส่วนใด สติระลึกรู้เพื่อที่จะศึกษาชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าปฐกธรรม ซึ่งขณะนั้นกำลังเกิดดับ แต่ปัญญาขั้นแรกยังไม่สามารถประจักษ์การเกิดดับของรูปที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้

ไม่ใช่ความทรงจำในเรื่องหนึ่งเรื่องใดเลย ไม่ใช่ให้ไปคิดถึงผม ถึงเล็บ ถึงฟันถึงหนัง แต่สภาพธรรมใดที่เคยยึดถือว่าเป็นกายและปรากฏ จะต้องพิจารณาจนกว่าจะรู้ชัด

บางท่านสติปัญญานวันหนึ่ง ๆ ก็ไม่เกิด เมื่อไม่เกิดก็เห็นผมบ้าง หรือสัมผัสกระทบผมบ้างก็แล้วแต่ในขณะนั้นซึ่งมีความรู้สึกว่าเป็นผม แต่โดยปรมาตถธรรมแล้วเป็นแต่เพียงรูปแข็ง ธาตุแข็งที่ปรากฏ ซึ่งผู้เจริญสติปัญญานจะต้องไม่มีความทรงจำว่ายังเป็นผมอยู่ เพราะถ้ายังเป็นผมอยู่ ก็ยังเป็นผมของเรา แต่ต้องรู้ว่าลักษณะนั้นเป็นเพียงสภาพแข็งที่ปรากฏเท่านั้น

ถ้าหาได้แล้วว่า ที่กายนี้ ยึดถือร่างกายส่วนไหนตรงไหนว่าเป็นเรา ก็เจริญกายานุปัสสนาสติปัญญานได้ แต่ถ้ายังไม่รู้ ก็เจริญกายานุปัสสนาสติปัญญานไม่ได้

ไม่ว่าจะเป็นบรรพใดในกายนุสสนาสติปัฏฐานทั้ง ๑๔ บรรพ แม้แต่ลมหายใจก็เป็นของจริง ขณะใดที่ลมหายใจปรากฏ ขณะนั้นเคยยึดถือว่าเป็นลมหายใจของเรา เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานระลึกที่ลมที่ปรากฏเพื่อจะได้รู้ชัดว่า ลมในขณะนั้นก็ไม่ใช่อัตตา ไม่มีส่วนอื่นที่จะปรากฏรวมกับลมที่กำลังปรากฏเลย

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมแต่ละอย่าง ปรากฏเพียงชั่วขณะที่เกิด และก็ดับ เพราะตามความเป็นจริง ในขณะที่กำลังระลึกที่ลักษณะของแข็ง แม้แข็งในขณะนั้น ก็กำลังเกิดดับ แต่เมื่อดับแล้วก็เกิดอีก ดับแล้วก็เกิดอีก ๆ แต่ปัญญายังไม่คมพอที่จะแยกขาดลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ก็ไม่ประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้น

กายนุสสนาสติปัฏฐาน ไม่ใช่ไประลึกที่อื่นเลย ระลึกที่กายและเฉพาะรูปหนึ่งรูปใดที่กำลังปรากฏ ซึ่งไม่เคยรู้ชัดในลักษณะของรูปนั้น จึงยึดถือรูปนั้นว่าเป็นเรา

ถ. กายนุสสนาสติปัฏฐาน บางแห่งเห็นว่าเจริญง่าย เพราะเป็นรูปหยาบ ก็เจริญแต่กายนุสสนาสติปัฏฐาน โดยอ้างว่า ในอรรถกถามีพูดถึงว่า อุปมาเหมือนประตูเมืองมี ๔ ด้าน เข้าเพียงด้านเดียวก็ถึงพระราชวังเหมือนกัน ซึ่งผมเคยให้คำตอบเขาไปว่า จะต้องเจริญทั้ง ๔ อย่างตามที่ได้เคยศึกษามา แล้วแต่สติจะระลึก จะเป็นกาย เวทนา จิต ธรรม อย่างใดก็แล้วแต่ ส่วนเรื่องประตูเมือง ผมก็อธิบายว่า ถ้าเรายังไม่รู้ว่าประตูนี้จะเข้าถึงพระราชวังได้ ก็ไม่กล้าเข้าไป จะต้องรู้ก่อนว่าทุกประตูนี้เข้าถึงพระราชวังได้ ถ้ายังไม่รู้ว่าทุกประตูเข้าถึงพระราชวังได้ เคยเข้าได้ประตูนี้ประตูเดียวก็จะเข้า ส่วนประตูที่ยังไม่เคยผ่านเลย เราจะกล้าเสี่ยงเข้าไปหรือ เพราะฉะนั้น จะต้องเข้าให้ถูกทั้ง ๔ ทางก่อน อย่างนี้จะมีเหตุมีผลไหม

สุ. ควรที่จะได้พิจารณาว่า เจริญสติปัฏฐานทำไม ผู้ที่จะเจริญสติปัฏฐานน่าจะตอบได้ว่า เจริญสติปัฏฐานทำไม

ก็เพื่อเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง เพื่อละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

www.dhammadhome.com

กุศลจิตเกิดแทรกอกุศลจิตได้ฉันใด ในขณะที่กำลังเป็นวาระของกุศล อกุศลจิตก็เกิดแทรกได้ฉันนั้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ถึงแม้ว่าในวันหนึ่ง ๆ จะมีอกุศลมาก ก็ยังมีโอกาสได้กระทำกุศล หรือว่าในวันหนึ่ง ๆ ที่มีกุศลหลายชั่วโมก อกุศลก็ยังเกิดแทรกได้อย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ละเอียด ขณะที่เป็นอกุศลก็ผ่านไปโดยที่ไม่รู้ว่าเป็นขณะนั้นเป็นขณะที่อกุศลธรรมกำลังปรากฏให้รู้ว่าตนเองยังมีอกุศลธรรม เพราะถ้าเทียบกับบุคคลอื่น อาจะพอใจว่ามีอกุศลน้อยกว่าคนอื่น แต่ถ้าเทียบกับผู้ที่ดับกิเลสหมดแล้ว ย่อมเห็นว่าตนเองยังมีอกุศลธรรมมาก และถ้าเห็นว่าตนเองมีอกุศลธรรมมาก ย่อมเป็นเหตุให้ละคลายอกุศลธรรมได้

สำหรับวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า กุศลจิตที่เกิดขึ้นกระทำกุศลกรรมต่าง ๆ นั้น เป็นไปตามฉันทะของแต่ละบุคคลที่ได้สะสมมา ซึ่งบางท่านอาจจะช่วยเหลือบุคคลอื่น หรือว่าบางท่านอาจจะให้ทานวัตถุสิ่งของเป็นประโยชน์แก่คนอื่น กุศลธรรมเป็นปรমัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ตามฉันทะ ทั้งในเรื่องของท่าน ในเรื่องของศีล ในเรื่องของการไตร่ตรองเหตุผลในธรรม ซึ่งจะต้องไตร่ตรองให้ได้เหตุผลจริง ๆ มิฉะนั้น อาจจะเข้าใจคลาดเคลื่อนไปได้

สำหรับปรมัตถธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นกุศลธรรมและอกุศลธรรม ไม่จำกัดเชื้อชาติ ผิพรรณวรรณะ หรือว่าประเพณีวัฒนธรรม ไม่ใช่จำกัดแต่เฉพาะพุทธศาสนิกชน แม้ชาติใดก็ตาม ศาสนาใดก็ตาม ก็มีการกระทำกุศลอยู่เสมอ แตกต่างกันว่า กุศลประเภทที่เป็นญาณวิปัสยุดต์เกิดได้ง่าย และเกิดได้บ่อยกว่า กุศลที่เป็นญาณสัมปยุตต์

ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค อคคัณฐสูตร ข้อ ๕๑ - ๗๒ มีข้อความโดยย่อว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารบุพพาราม เป็นปราสาทของนางวิสาขาหมิดรามาเรดา เขตพระนครสาวัตถี

วาเสฏฐสามเณรกับภราทวาสสามเณรเห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จลงจากปราสาท อันเป็นที่ลึกเร้น (คือ ที่พักผ่อนในเวลาเย็น) ทรงจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้งในร่มเงาปราสาท สามเณรทั้ง ๒ ชวนกันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อว่าจะได้ฟังพระธรรมจาก พระโอรส เมื่อท่านทั้ง ๒ ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้ว ก็ชวนกันเดินตามเสด็จพระผู้มีพระภาค ผู้กำลังเสด็จจงกรมอยู่

หวังที่จะได้ฟังธรรมจากพระองค์แม้ในขณะที่ทรงจงกรมอยู่ เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม ทรงอนุเคราะห์โดยไม่จำกัดเวลาเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสถามสามเณรทั้ง ๒ รูปว่า

การที่ท่านทั้งสองมีชาติเป็นพราหมณ์ มีตระกูลเป็นพราหมณ์ ออกบวชจาก ตระกูลพราหมณ์นั้น พวกพราหมณ์ไม่ด่าว่าเธอทั้งสองบ้างหรือ

สามเณรทั้งสองนั้นก็กราบทูลว่า พวกพราหมณ์พากันด่าว่าท่านด้วยคำ เหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

พวกพราหมณ์พากันด่าว่าท่านด้วยถ้อยคำอันเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อน อย่างไรเล่า

สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า

พวกพราหมณ์พากันว่าอย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐ ที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์ เป็นบุตรเกิดจากอุระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม

เจ้าทั้งสองคนมาละวรรณะที่ประเสริฐสุดเสียแล้ว ไปเข้ารีตวรรณะที่เลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศรัทธาใจ เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็นพวกเกิดจากเท้าของ พรหม เจ้าทั้งสองคนมาละพวกที่ประเสริฐที่สุดเสีย ไปเข้ารีตวรรณะเลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศรัทธาใจ เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็นพวกเกิดจากเท้าของ พรหม ชื่อนั้นไม่ดี ไม่สมควรเลย

นี่เป็นความเห็นผิด ซึ่งสะสมมาเนิ่นนาน จึงมีความคิดอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

พวกพราหมณ์ไม่รู้ความเป็นมาของโลกจึงกล่าวว่า พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม

แต่ทุกคนไม่ว่าจะเป็นใครในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นสมัยปฐมกับ ก็เกิดจากมารดาทั้งนั้น เพราะฉะนั้น พวกที่เข้าใจอย่างนั้นจึงกล่าวตู่พรหม

พรหมในรูปพรหมภูมิ เป็นผลของรูปฌานกุศล ไม่ได้ทำให้คนอื่นเกิดได้เลย เพราะฉะนั้น ถ้าใครคิดว่าพรหมทำให้เขาเกิดขึ้น พวกนั้นย่อมกล่าวตู่พรหม

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

วรรณะมีอยู่ ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้มีปกติฆ่าสัตว์ มีปกติลักทรัพย์ มีปกติประพฤติดิฉินในกาม มีปกติพุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ ละโมบมาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด

ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล ก็นับว่าเป็นอกุศล เป็นธรรมมีโทษ นับว่าเป็นธรรมมีโทษ เป็นธรรมไม่ควรเสพ นับว่าเป็นธรรมไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ วิญญูชนติเตียน อกุศลธรรมเหล่านั้นมีปรากฏอยู่แม้ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ และแม้ในพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ แม้แพศย์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ แม้ศูทรบางคนในโลกนี้ ฯลฯ

ธรรมเหล่าใดเป็นกุศล ก็นับว่าเป็นกุศล เป็นธรรมไม่มีโทษ ก็นับว่าเป็นธรรมไม่มีโทษ เป็นธรรมที่ควรเสพ ก็นับว่าเป็นธรรมที่ควรเสพ ควรเป็นอริยธรรม นับว่าควรเป็นอริยธรรม เป็นธรรมขาว มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ

ไม่ว่าจะเกิดกับใคร กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริงของธรรมนั้น ๆ ซึ่งธรรมทุกอย่างไม่จำกัดวรรณะ ไม่จำกัดชาติผิวพรรณ

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ฉะนั้น ผู้รู้ทั้งหลายย่อมไม่รับรองถ้อยคำของพวกพราหมณ์ที่อวดอ้างอยู่อย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์พวกเดียวเป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้นเป็นทายาทของพรหม

บรรดาวรรณะทั้ง ๔ นั้น ผู้ใดเป็นภิกษุ สิ้นกิเลสและอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ได้วางภาระเสียแล้ว ลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นไปแล้วเพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายโดยชอบธรรมแท้ มิได้ปรากฏโดยไม่ชอบธรรมเลย

เวลาที่เป็นพระอรหันต์แล้ว จะไม่มีการกระทำใด ๆ เลยที่เป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม

ด้วยว่าธรรมเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งหลาย ทั้งในเวลาที่ยืนอยู่ทั้งในเวลาภายหลัง

จริงไหม กุศลธรรมย่อมเป็นที่สรรเสริญชมเชย ไม่ว่าในขณะที่กำลังกระทำซึ่งมีผู้เห็น หรือแม้แต่ในกาลภายหลัง คือ ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงไป ๑๐๐ ปี ๑๐๐๐ ปี ๒๕๐๐ กว่าปี กุศลธรรมหรือธรรมฝ่ายดีก็เป็นธรรมฝ่ายดี ธรรมใดเป็นธรรมที่ประเสริฐ ธรรมนั้นก็เป็นธรรมที่ประเสริฐ

๑๕๓๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๙

พระผู้มีพระภาคตรัสกับวาเสฏฐะและภราทวาชะสามเณรว่า

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบแน่ชัดว่า พระผู้มีพระภาคทรงผนวชจาก
ศากยตระกูล ก็พวกศากยตระกูลยังต้องเป็นผู้โดยเสด็จพระเจ้าปเสนทิโกศล ต้องทำ
การนอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรมในพระเจ้าปเสนทิโกศลอยู่
แต่ถึงกระนั้นกิริยาที่นอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลีกรรม และสามีจิกรรม
อันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ยังทรงกระทำต่อพระผู้มีพระภาค ด้วยทรงถือว่า
พระผู้มีพระภาคเป็นผู้มีพระชาติสูง พระองค์มีชาติต่ำกว่า ดังนี้

แต่ที่จริงพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไหว้
นอบน้อมพระธรรมนั้นเทียว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกระทำการนอบน้อม กราบไหว้
ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรมในพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยอาการอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภราทวาชะ โดยบรรยายนี้แล เธอทั้งสองพึงทราบว่า
ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในหมู่ชน ทั้งในเวลา que เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง

นี่ก็เป็นที่ยอมรับ เพราะเป็นความจริง ที่ทุกคนยอมนอบน้อมในคุณธรรม
สักการะ เคารพ นับถือ บูชาคุณธรรม ไม่ว่าคุณธรรมนั้นจะมีอยู่ในผู้ใด และเมื่อ
นอบน้อมในผู้ใดก็แสดงว่า นอบน้อมในคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ไม่ใช่ นอบน้อม
ในอกุศลธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภราทวาชะ เธอทั้งสองคนมีชาติก็ต่างกัน มีชื่อก็เพี้ยนกัน
มีโคตรก็แตกต่างกัน มีตระกูลก็ผิดกัน พวกนี้ทั้งเหย้าเรือนเสียมาบวชเป็นบรรพชิต

เมื่อจะมีผู้มาถามว่า ท่านทั้งสองนี้เป็นพวกไหน เธอทั้งสองจึงตอบเขาว่า ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นพวกพระสมณศากยบุตร ดังนี้เกิด

ดูกร วาเสฏฐะและการทวาทะ ก็ผู้ใดแลมีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้ว คือ อริยมรรคประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือผู้ใด ผู้หนึ่งในโลกไม่พรากไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่า เป็นบุตรเกิดแต่พระอุระ เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ທີ່พระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า ธรรมกายก็ดี พรหมกายก็ดี ธรรมภูตก็ดี พรหมภูตก็ดี เป็นชื่อของตถาคต

ซึ่งพวกพราหมณ์เข้าใจว่า พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอุระ แต่พระศากยบุตรทั้งหลายเป็นผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้ว คือ อริยมรรคเป็นบุตรเกิดแต่พระอุระ คือ การตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค คือ เป็นผู้ที่ได้ฟังพระธรรมที่ทรงแสดง ซึ่งพวกพราหมณ์เข้าใจว่า พวกพราหมณ์เป็นผู้ที่เกิดจากปากของพรหม เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม ซึ่งพวกพราหมณ์เข้าใจว่า พราหมณ์เป็นผู้เกิดจากพรหม เป็นผู้ທີ່พระธรรมเนรมิตขึ้น ซึ่งพวกพราหมณ์เข้าใจว่า พรหมเนรมิตพวกพราหมณ์ขึ้น และผู้ที่เป็นพระศากยบุตร คือ ผู้ที่เป็นพุทธสาวก เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ซึ่งพวกพราหมณ์คิดว่า ตนเป็นทายาทของพระพรหม

นี่เป็นความต่างกันของความเชื่อ และความคิดเห็น

- ถ. ธรรมกายในที่นี้พยัญชนะก็ชัดเจนว่า เป็นชื่อหนึ่งของตถาคต.
- สุ. ชื่อของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ถ. แต่มีสำนักหนึ่งอ้างว่า เป็นวิชาหนึ่ง เป็นวิชาธรรมกาย
- สุ. ต้องศึกษาพระธรรมโดยละเอียด แม้จะอ้างว่ามีใน **ทีฆนิกาย**

ปาฏิกวรรค อัคคัณฺณสูตร แต่ต้องทราบด้วยว่า ข้อความใน **อัคคัณฺณสูตร** แสดงว่า ธรรมกายเป็นชื่อของตถาคต

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกำเนิดของโลกและมนุษย์ในโลก
หลังจากที่โลกพินาศไปแล้ว เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้ที่เข้าใจว่า พรหม
เป็นผู้ให้กำเนิด

ข้อ ๖๒ - ข้อ ๖๓ ทรงแสดงกำเนิดของวรรณะกษัตริย์ และกำเนิดลัทธิความ
เชื่อของพราหมณ์

ข้อ ๖๕ ทรงแสดงการอุบัติของวรรณะแพศย์และวรรณะศูทร

ข้อ ๖๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยอยู่ ที่กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง
แพศย์บ้าง ศูทรบ้าง ดำเนินกรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ พวกสมณะจะเกิดมีขึ้นได้จากวรรณะทั้ง ๔
นี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน
ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุด
ในประชุมชน ทั้งในเวลาที่เราเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง

ถ้าเป็นของจริงแล้วพิสูจน์ได้ทุกกาลสมัย เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะ
วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ วรรณะศูทร หรือสมณะก็ตาม
พวกวรรณะแพศย์ก็เป็นวรรณะแพศย์เหมือนกัน พวกวรรณะกษัตริย์ก็เป็น
วรรณะกษัตริย์เหมือนกัน พวกวรรณะศูทรก็เป็นวรรณะศูทรเหมือนกัน พวก
วรรณะพราหมณ์ก็เป็นวรรณะพราหมณ์เหมือนกัน แต่ต่างกันที่กรรมของแต่ละบุคคล
ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็ต่างกันที่กุศลกรรมและอกุศลกรรม
ของแต่ละท่าน

อกุศลกรรมไม่มีเชื้อชาติ ไม่มีชั้นวรรณะ เป็นปรมาตถกรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พราหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ...
... ศูทรก็ดี ... สมณะก็ดี ... ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็น
มิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เพราะยึดถือการกระทำด้วย
อำนาจมิจฉาทิฏฐิเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ
วินิบาต นรกทั้งสิ้น ฯ

ไม่มีใครช่วยได้ ไม่ว่าจะเป็นวรรณะใด ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม
เมื่ออกุศลกรรมนั้นให้ผล ก็ทำให้เกิดในอบายภูมิ

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พราหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ...
... ศูทรก็ดี ... สมณะก็ดี ... ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต เป็นสัมมาทิฏฐิ
ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ
เป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

นี่ก็เป็นไปตามเหตุ ไม่ว่าใครจะเป็นพราหมณ์ มีความคิด ความเชื่ออย่างไร
ก็ตาม แต่ถ้ากายสุจริต วจีสุจริต ให้ผลเมื่อไร ก็ทำให้เกิดในสุคติภูมิ

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พราหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ...
... ศูทรก็ดี ... สมณะก็ดี ... มีปกติกระทำความทั้งสอง (คือ ทั้งสุจริตและทุจริต)
ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ มีความเห็นปนกัน ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ
ความเห็นปนกัน เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกันเป็นเหตุ
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ฯ

ตรงตามเหตุตามผลทุกอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าในยุคไหน สมัยไหน
ความเห็นที่ปะปนกันก็ยังมีมาก เช่น บางท่านเชื่อคำสอนของพระผู้มีพระภาค แต่
ไม่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พราหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ... ศูทรก็ดี ... สำนวณกาย สำนวณวาจา สำนวนใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ แล้ว ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้ทีเดียว ฯ

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็บรรดาวรรณะทั้งสี่นี้ วรณะใดเป็นภิกษุ สิ้นอาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว วางภาระเสียได้แล้ว ลูถึงประโยชน์ของตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ วรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลาย โดยธรรมแท้จริง ไม่ใช่หนีออกไปจากธรรมเลย

พระธรรมทั้งหมด ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย เป็นเรื่องของกุศลธรรม และอกุศลธรรมซึ่งเป็นเหตุ และกุศลวิบาก อกุศลวิบากซึ่งเป็นผล และแม้การที่จะเป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลาย โดยการที่ดับกิเลสหมดสิ้นแล้ว ก็โดยธรรมแท้จริง ไม่ใช่หนีออกไปจากธรรมเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในประชุมชน ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ฯ

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้สันทกุมารพรหมก็ได้ภาสิตคาถาไว้ว่า กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยาเป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ฯ

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็คาถานี้ สันทกุมารพรหมขับถูก ไม่ผิด ภาสิตไว้ถูก ไม่ผิด ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เราเห็นด้วย

ดูกร วาเสฏฐะและภารทวาชะ ถึงเราก็ก้าวอย่างนี้ว่า กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยาเป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์แล้ว วาเสฏฐะและภราทวาชะยินดี ชื่นชม
พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบ อคัมภีรสูตรที่ ๔

เป็นข้อเตือนพุทธบริษัทได้ไหม ถ้ายังมีความเห็นที่ถูกบ้างผิดบ้างปะปนกันอยู่
ซึ่งจะทราบได้แน่นอนว่า ความเห็นส่วนใดที่ยังผิดยังคงคลาดเคลื่อน ก็ต่อเมื่อได้ฟัง
พระธรรม ศึกษาพระธรรม และพิจารณาเหตุผลโดยละเอียด โดยรอบคอบจริง ๆ
มิฉะนั้นยังละความเห็นผิดไม่ได้ ถ้าไม่ได้พิจารณาโดยละเอียด

ความเห็นผิดที่ไม่ตรงต่อสภาพธรรมมีหลายอย่าง เช่น ความเห็นที่ว่า
วรรณะหนึ่งวรรณะใดบริสุทธิ์ และดีกว่าวรรณะอื่น ทำให้บางศาสนาไม่เผยแพร่
คำสอน และไม่ชักชวนให้ใครนับถือศาสนาของตน เพราะเชื่อว่าคนชาติอื่นไม่ใช่ชาติ
ที่ถูกเลือกสรร จึงเป็นศาสนิกของศาสนานั้นไม่ได้

คนที่จะเป็นศาสนิกของศาสนานั้นได้ ต้องเป็นคนที่เกิดมาเป็นเชื้อชาตินั้น
เท่านั้น ศาสนาอย่างนี้ก็มี ใช่ไหม จำกัดบุคคลที่จะนับถือศาสนานั้นว่า ถ้าไม่ได้
เกิดมาเป็นคนชาตินั้น ก็ไม่นับถือศาสนานั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น ศาสนานี้ไม่เผยแพร่
เพราะไม่ได้ชักชวนให้ใครนับถือ คนที่จะนับถือได้ต้องเป็นคนที่ถูกเลือกสรรแล้วเท่านั้น

บางศาสนาก็กระทำสิ่งที่ดี แต่ก็สอนว่า ถ้าไม่เชื่อถือพระผู้เป็นเจ้าจะตกนรก
ซึ่งถ้ามีความเชื่อมั่นคงอย่างนี้ ก็พยายามที่จะเผยแพร่ บางท่านก็มีความเห็นว่า
ใครก็ตามที่ได้ฟังคำสอน คำชักชวนแล้ว แต่ยังไม่ยอมเชื่อในพระผู้เป็นเจ้า ผู้นั้น
จะต้องตกนรก

มีอาจารย์ทางโลกของดิฉันท่านหนึ่ง สมัยที่ยังเรียนหนังสือ ท่านผู้นี้ถูกชักชวน
ให้เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าบ่อย ๆ แม้ว่าท่านผู้นี้ยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมจนเข้าใจ
โดยละเอียด แต่ท่านก็ตอบผู้ที่หวังดีที่พากเพียรชักชวนท่านว่า แม้พระพุทธศาสนาซึ่ง
เป็นศาสนาของท่านเอง ท่านก็ยังไม่ได้ศึกษาโดยถ่องแท้ ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง
โดยประจักษ์ จะให้ท่านไปนับถือศาสนาอื่นได้อย่างไร ถ้าเป็นอย่างนั้นก็เท่ากับว่า
ท่านขาดวิจาร์ณญาณและเหตุผลที่สมควร เพราะฉะนั้น ควรขอให้ท่านศึกษา

พุทธศาสนาให้เข้าใจแจ่มแจ้งโดยประจักษ์ก่อน และถ้าเห็นว่าพุทธศาสนาไม่มีเหตุผลสมควรถูกต้อง ก็จะไม่ยอมนับถือศาสนาอื่น

นี่ก็เป็นคำตอบของท่านผู้นั้น และท่านก็ได้กล่าวว่า อีกประการหนึ่ง ถ้าพระผู้เป็นเจ้าของเรามีจริงตามที่ผู้ชักชวนให้ท่านเชื่อ ท่านก็เชื่อว่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าต้องยุติธรรม เพราะฉะนั้น ท่านคงจะไม่ต้องตกนรกเพียงเพราะไม่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เพราะว่าการกระทำดีและชั่วของแต่ละบุคคลนั้นย่อมสำคัญกว่า ถ้าเป็นพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจริง ๆ ต้องยุติธรรมพอที่จะพิจารณาการกระทำดี การกระทำชั่ว ไม่ใช่ต้องตกนรกเพียงเพราะไม่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า และประการสุดท้าย ท่านได้ขอร้องผู้ที่มาชักชวนท่านให้เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าว่า ถ้าท่านผู้นั้นเชื่อว่าผู้ใดก็ตามที่ได้ยินคำสอนให้เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าแล้วไม่เชื่อจะต้องตกนรก ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง และผู้นั้นหวังดีต่อท่านจริง ๆ ก็อย่าได้ชักชวนท่านอีกต่อไป มิฉะนั้นแล้วท่านผู้ที่ชวนนั้นแหละจะทำให้ท่านตกนรก เพราะว่ามาชักชวนท่านและท่านไม่เชื่อ

นี่เป็นการให้พิจารณา ให้เห็นความคิดความเห็นต่าง ๆ แม้ว่ายังไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาโดยละเอียด โดยถ่องแท้ โดยเข้าใจแจ่มแจ้ง แต่จะต้องเริ่มจากการเป็นผู้ที่มีเหตุผลและพิจารณาความถูกต้องในเหตุและในผล มิฉะนั้นไม่สามารถพิจารณาความละเอียดลึกซึ้งของพระพุทธศาสนาได้

สำหรับพุทธศาสนิกบางคนก็นับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่เชื่อว่ามีนรก สวรรค์ ไม่เชื่อว่าตายแล้วเกิด ไม่เชื่อเรื่องชาติก่อนและชาติหน้า ก็เป็นการแสดงว่า ท่านไม่เชื่อในเหตุ และไม่เชื่อในผลด้วย และไม่เชื่อในเรื่องการดับกิเลสด้วย เพราะเหตุที่จะให้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่เพียงการเกิดในชาตินี้ชาติเดียว

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เชื่อในเรื่องการเกิดดับสืบต่อกันของสภาพธรรม การสะสมเหตุปัจจัยเนิ่นนานมาในสังสารวัฏฏ์ หรือว่าการอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะดับกิเลสได้ ก็เท่ากับว่า คำนพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด

ความเห็นผิดทั้งหลาย เนื่องมาจากอวิชชา ความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และไม่รู้ด้วยว่า วิชานั้นเป็นสภาพที่รู้ สามารถที่จะประจักษ์

แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่รู้ลักษณะของอวิชชา และไม่รู้ลักษณะของวิชชา ไม่สามารถที่จะมีความเห็นถูกและเจริญหนทางที่จะดับอวิชชาได้

๑๕๓๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๙

ถ. เมื่อสักครู่นี้ ท่านบอกว่าให้พิจารณาส่วนที่เล็กที่สุดของกาย ผมไม่เข้าใจสภาวะของสติและสัมปชัญญะที่มีปัญญา พิจารณาส่วนที่เล็กที่สุดของกาย สภาวะนั้นเป็นอย่างไร และความเข้าใจเป็นอย่างไร

สุ. ขออนุโมทนาที่ถามตั้งแต่ตอนต้นตามความเป็นจริง เพราะถ้าไม่เข้าใจ ลักษณะของสติและปัญญาแล้ว เท่าที่ได้ฟังพระธรรมทั้งหมดย่อมเป็นแต่เพียงเรื่องราว ของรูป แต่ธรรมสามารถพิสูจน์ได้ ก่อนที่จะได้ฟังเรื่องสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ย่อมมีความยึดถือร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าว่า เป็นร่างกายของเรา ใช่ไหม

ถ. กำลังใจจะแกกัลลอย่างใด จึงจะวางตัวกายนี้ได้ ภาวนานั้นคือปัญญา ทำอย่างไร ผมไม่เข้าใจ

สุ. เป็นเรื่องของวิชา ไม่ใช่เป็นเรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งมีอำนาจที่จะวาง แต่ต้องเข้าใจว่า วิชาเป็นความรู้ถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ อย่างที่กายเวลานี้ หลับตาแล้วมีอะไรปรากฏบ้าง ยังมีอะไรเหลืออยู่บ้าง

ถ. หลับตาก็มืด

สุ. ไม่มีอะไรเหลือเลยหรือ ที่เคยยึดถือตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ขณะที่หลับตามีอะไรปรากฏบ้าง

ถ. ขณะที่หลับตา ไม่ปรากฏ ขณะที่ลืมตา ปรากฏ และอุปาทานว่าเป็นของเรา

สุ. ขณะที่ลืมตา เห็นสีสันวณณะต่าง ๆ ฉะนั้น เพื่อกันทวารทางตาไม่ให้ปนกับทวารอื่น ก็โดยหลับตาเท่านั้นเอง เพียงหลับตาลง

ถ. ก็ไม่มีอะไร

สุ. ที่กายมีส่วนหนึ่งส่วนใดปรากฏบ้างไหม

- ถ. ไม่ปรากฏ
- ส. หายไปเลยหรือ
- ถ. คือ ดำมืดไปเลย
- ส. ความจริงต้องเป็นความจริง แต่นี้ยังไม่จริง หาเจอเมื่อไรก็พบความจริง
- ถ. สงสัยว่า หาอย่างไร
- ส. กำลังยืนอยู่ ไข่มุข หลับตาลง มีอะไรปรากฏตรงไหนบ้าง
- ถ. ลมหายใจ
- ส. เริ่มพบแล้ว ไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา ไข่มุข นอกจากลมหายใจแล้ว ยังมีอย่างอื่นปรากฏไหม
- ถ. เคยถามตัวเองว่า ระหว่างที่กำลังจะตาย ช่วงนั้นไม่มีลมหายใจแล้วไปอยู่ที่ไหน
- ส. ยังไม่ถึงเวลานั้น เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดที่ยังไม่มาถึง ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เช่นเดียวกับสภาพที่ดับหมดไปแล้ว เพราะฉะนั้น ขณะนี้ ถ้าปัญญาสามารถรู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นขณะไหนในภายหน้า ปัญญาที่รู้แล้ว ก็เป็นปัญญาที่รู้แล้ว ถ้ารู้ในขณะนี้ แต่ถ้าขณะนี้ยังไม่รู้ ใกล้เคียงตายก็รู้ไม่ได้เพราะว่า ขณะนี้ยังไม่รู้ เพราะฉะนั้น ความรู้ต้องมีในขณะนี้จึงจะพึงหวังได้ว่า ก่อนจะตายก็อาจจะรู้ได้ ถ้ามีเหตุสมควรแก่ผล
- ธรรมเป็นเรื่องละเอียด ถ้ามีความเข้าใจเริ่มต้นแล้ว อย่างนี้ จะต้องพยายามพิจารณาให้เข้าใจยิ่งขึ้น เช่น ที่กาย มีส่วนของกายส่วนใดปรากฏ จริงหรือไม่จริง
- ถ. เห็นทั้งตัวเลย
- ส. เห็นอย่างไร เห็นทั้งตัว
- ถ. หมายความว่าถึงติดหมดเลย
- ส. ไม่ใช่ติด เอาของจริง ๆ ไม่ใช่นึกเอา ถ้าหลับตาแล้วมีอะไรปรากฏ เริ่มใหม่
- ถ. เมื่อสักครู่นี้ก็เห็นแต่ลม

- ส. อย่างอื่นมีไหม
- ถ. อย่างอื่นไม่รู้
- ส. ทำไมจะกะเกณฑ์ที่ลม
- ถ. เพราะเป็นส่วนที่รับได้ และเป็นส่วนที่ละเอียดที่สุด
- ส. เวลานี้มืออยู่ที่ไหน
- ถ. มือกำลังประสาน
- ส. มีแล้วไซ้ไหม หลับตาลง ส่วนที่ยังประสานกัน ที่ยังกระทบสัมผัส

แข็ง ยังมีไหม

- ถ. มี
- ส. มี ลืมตาขึ้น เหมือนเดิมไหม
- ถ. เหมือนเดิม
- ส. เหมือนเดิม เพราะฉะนั้น ของจริงทางกาย ไม่ว่าจะหลับตาหรือลืมตา สิ่งปรากฏที่กระทบที่แข็งก็เป็นของจริง ซึ่งปัญญาจะต้องรู้ชัดว่า อย่างอื่นไม่ได้ปรากฏเลย

ถ. รู้ชัด แล้วจะอย่างไร

ส. ยัง ยังไม่ละ รู้ว่ามีก่อนเท่านั้นเอง แค่นี้ยังไม่ได้ แต่ต้องเข้าใจว่า ที่จะละได้ก็ต้องเมื่อสติระลึกที่ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏซึ่งแข็งนั่นเอง จนกว่าจะรู้ว่า ไม่ใช่เรา ขณะนี้ความทรงจำว่ามีเราตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ายังไม่หมดไปเลย แม้จะกล่าวว่าให้ระลึกที่มีือว่าแข็งไหม ก็ปรากฏว่าแข็ง แต่ส่วนอื่นตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ายังจำไว้ว่ายังมีอยู่ ลึกลงไปจิตใจทุกคนก็ยังเข้าใจว่า ยังมีเราอยู่ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่เมื่อมือกระทบกัน สัมผัสกัน แข็งปรากฏ ก็แสดงให้เห็นความจริงว่า รูปอื่นไม่ปรากฏเลย ไม่มีเลย นอกจากจะจำไว้ แต่ถ้าไม่ใช่เพราะจำไว้ ต้องปรากฏ ไซ้ไหม

ถ้ารูปนั้นมีจริง ไม่ใช่เพราะจำไว้ รูปนั้นต้องปรากฏ แต่เมื่อไม่ปรากฏก็แสดงว่า
เพียงจำไว้ว่ามีเราตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ยึดรูปทุกรูป ซึ่งความจริงแตกย่อย
กระจัดกระจายออก และกำลังทยอยกันเกิดดับอยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะกระทบสัมผัสส่วนไหนที่แข็ง ก็เป็นเพียงรูป หาใช่เราไม่
ไม่ว่าจะเป็นส่วนไหนทั้งสิ้น แต่เมื่อมีความทรงจำว่ามีเราตั้งแต่ศีรษะตลอดตัวนี้เล็ก
และเหนียวแน่นเหลือเกิน ก็ต้องอาศัยการระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ
เฉพาะที่ปรากฏ เพื่อยืนยันว่าไม่มีเราแน่นอน มีแต่ลักษณะแข็งเพียงเล็กน้อยที่ปรากฏ
เท่านั้นเอง

ถ. ที่ระลึก

ส. และศึกษา รู้ว่าลักษณะของนามธรรมต่างกับรูปธรรม นี่เป็นขั้นต้น

ถ. ศึกษาที่จะให้รู้ คืออย่างไร

ส. ศึกษา คือ สังเกต สำเนียง พิจารณา จนกว่าจะรู้ว่าลักษณะที่รู้
ในขณะนั้นต่างกับสภาพของรูปแข็ง และลักษณะที่รู้นั้นก็เป็นแต่เพียงสภาพรู้เท่านั้น
เราก็ไม่มี เพราะว่ารู้อย่างนี้

ถ. โดยไม่ติดทุกสภาวะที่อาจารย์บรรยายมา

ส. จนกว่าจะไม่ติด ต้องค่อย ๆ อบรมเจริญไปเรื่อย ๆ

ถ. กายานุปัสสนาสติปัฏฐานที่ผมได้อ่านจากพระไตรปิฎก มีทั้ง
อานาปานสติบรรพและปฏิภูมณสิการบรรพ และมีอีกหลายอย่าง รวมทั้งอายตนะ
ภายใน ๖ ภายในอก ๖ ไซ้ใหม่ คือ ผมก็ลืมไปแล้ว แต่สงสัยว่า อานาปานสติจะเป็น
กายานุปัสสนาสติปัฏฐานได้อย่างไร

ส. ทรงแสดงไว้มาก ตามอรรถาธิบาย เพราะว่าขณะนี้ทุกคนก็มีลมหายใจ
แล้วแต่ว่าสติของใครจะระลึกหรือไม่ระลึกที่ลมหายใจ ทุกคนมีผม แล้วแต่ว่าสติของ
ใครจะระลึกหรือไม่ระลึกที่ผม

สติปัฏฐาน คือ ขณะที่ระลึกที่ลักษณะของปรมัตถธรรม ซึ่งปรมัตถธรรม
คือ สภาพธรรมที่มีจริง ไม่ต้องเรียกชื่ออะไรเลย และสภาพปรมัตถธรรมก็ไม่ใช่วัตถุ

ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว แม้ว่าสติปัฏฐานคือ ขณะที่ระลึกถึงลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม จะได้ยินอย่างนี้อยู่บ่อย ๆ เสมอ ๆ แต่ วันหนึ่ง ๆ เดียวก็คิดอย่างนั้น เดียวก็คิดอย่างนี้ รวมทั้งเห็นผมด้วย สัมผัสผมด้วย ตัดเล็บด้วย เห็นเล็บด้วย เพราะฉะนั้น มีขณะใดบ้างที่จิตเกิดขึ้นเป็นไปในกายและสติ ระลึกได้ แม้ว่ายังไม่ใช่สติปัฏฐาน คือ ไม่ได้ระลึกถึงลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม

แม้ได้ศึกษาว่าไม่มีอะไรเลยในโลกนี้และโลกไหน ๆ นอกจากนามธรรมและ รูปธรรมเท่านั้น ได้ยินอย่างนี้ก็ยังเป็นเรา ยังเป็นผมของเรา ยังเป็นเล็บของเรา ยังเป็น ลมหายใจของเรา ได้ยินทั้งในพระสูตรบ้าง ในพระอภิธรรมบ้าง แต่ก็มีปัจจัยที่จะปรุง แต่งให้แต่ละขณะจิตเกิดขึ้นเป็นกุศลญาณวิปยุตต์บ้าง เป็นกุศลญาณสัมปยุตต์บ้าง เป็นไปในการที่จะเห็นความเป็นปฏิภูลของผมบ้างเวลาที่ผมไม่สะอาด หรือผู้ที่มีปัญญา แม้ผมจะไม่ปรากฏความไม่สะอาด ก็ยังเห็นโทษของการที่จะต้องบำรุงรักษาต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น เรื่องของใจเป็นเรื่องที่ห้ามไม่ได้ ยับยั้งไม่ได้ ความคิดของ แต่ละคนก็อาจจะเป็นไปในเรื่องของความสงบบ้าง ในเรื่องของสติปัฏฐานบ้าง

ถ้าใครจะระลึกถึงความเป็นปฏิภูล โดยที่ขณะนั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน เพราะว่า สติปัฏฐาน คือ ขณะที่ระลึกถึงลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อสติเกิดขึ้น ระลึก เห็นความเป็นปฏิภูลแล้วระลึกได้ว่า ถ้าเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐานจะต้องรู้ ลักษณะปรมาัตถธรรม แม้ในขณะที่กำลังสัมผัสผม ช่วงเวลาที่คิดถึงความเป็นปฏิภูล สติปัฏฐานก็เกิดระลึกได้ว่า ขณะนั้นที่คิดอย่างนั้น ที่กระทบสัมผัสอย่างนั้น ที่เห็น อย่างนั้น เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม

ถ. ถ้าเป็นปฏิภูลมนสิการบรรพ สามารถเป็นอารมณ์ของสมถกัมมัฏฐานได้

สุ. แต่ไม่ใช่หมายความว่าให้ทุกคนไปทางย่อน หรือย่อนไปทางอื่น คือ จะต้องเริ่มจากการท่อง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ไม่ใช่อย่างนั้น ถ้าใครเข้าใจเรื่องของ สติปัฏฐานแล้ว ก็เป็นสติปัฏฐานโดยตรง แต่แม้เป็นสติปัฏฐานโดยตรง ก็ยังห้ามใจ ไม่ได้ที่จะเป็นอกุศลบ้าง เป็นกุศลญาณวิปยุตต์บ้าง หรือเป็นกุศลที่เป็นไปใน ความสงบ นึกถึงความเป็นปฏิภูลบ้าง

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐานแล้ว สติจะต้องระลึกที่ลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม หลังจากระลึกลักษณะที่เป็นปฏิกุศลแล้ว

ถ. ขณะที่ระลึกลักษณะความเป็นปฏิกุศล จิตก็สงบได้ ไม่เป็นโลภะ

ส. ขณะนั้นสติปัฏฐานจะต้องเกิด และรู้ลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม

ถ. แต่ถ้าเห็นสีทางตา ก็ไม่รวมอยู่ในกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ส. ไม่จำเป็นต้องแยกว่าเป็นบรรพไหน ทางที่จะรู้ของจริงมี ๖ ทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ถ. ถ้าเป็นรส ก็ ...

ส. ทุกอย่าง ๖ ทาง

ถ. เป็นกายาหรือ

ส. แล้วแต่ ไม่จำเป็นต้องใส่ชื่อ แต่จะไม่พ้นจากกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถ้าไม่พ้นจากสติปัฏฐาน ๔ จำเป็นต้องใส่ชื่อใหม่ว่า ขณะนี้เป็นสติปัฏฐานไหน

ถ. แม้ขึ้นมาจากจังหวัดอ่างทอง การเจริญวิปัสสนาสติปัฏฐาน อย่างเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขณะที่รู้สึกเวทนา เช่น ปวดหรือเมื่อย จะรู้ตรงไหน

ส. ถ้าพูดถึงเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายความว่า ขณะนั้นสติระลึกลักษณะของความรู้สึก แล้วแต่ว่าจะเป็นความรู้สึกอะไรก็ได้ ถ้าขณะนั้นเกิดเจ็บตรงไหน สติก็ระลึกลักษณะของสภาพที่กำลังเจ็บ เพราะว่าความเจ็บหรืออาการที่เป็นทุกข์ของกายมีหลายลักษณะ บางอย่างก็คัน บางอย่างก็ปวด เพราะฉะนั้นแล้วแต่ว่าสภาพความรู้สึกในขณะนั้นเป็นอย่างไร ก็ระลึกในลักษณะที่เป็นเพียงสภาพความรู้สึกอย่างหนึ่งเท่านั้น

ถ. ให้ระลึกที่นามธรรม ไซ้ไหม

ส. ไม่มีกฎเกณฑ์ว่าต้องที่ไหน เพราะถ้าสติปัฏฐานเกิด จะระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ โดยเลือกให้ไม่ได้ แล้วแต่ว่าสติขณะนั้นเกิดขึ้นและจะระลึกที่

สภาพธรรมใด ซึ่งสติเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียว เกิดพร้อมกับมหากุศลและดับพร้อมกัน เพราะฉะนั้น ไม่มีเวลาพอที่ใครจะไปใช้ให้สติ หรือไปบอกให้สติ หรือไปชักชวนให้สติ ระลึกที่นามหนึ่งนามใด รูปหนึ่งรูปใด

กิจของสติ คือ ขณะใดที่เกิดขึ้น จะระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้าเป็นสติปัฏฐาน

ถ. การเจริญสติปัฏฐานทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และ ทางใจ สำหรับรูปธรรมที่ปรากฏที่ใจ แม้ยังไม่เข้าใจ สุขุมรูปที่ปรากฏทางใจ

ส. สุขุมรูป หมายความว่ารูปละเอียด ซึ่งรู้ไม่ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รู้ได้ทางเดียว คือ ทางใจเท่านั้น แต่ในวันหนึ่ง ๆ แม้ว่าสุขุมรูปมี เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยละเอียด แต่ในวันหนึ่ง ๆ ใครรู้ลักษณะของ สุขุมรูปบ้าง หรือแม้แต่รูปที่ไม่ใช่สุขุมรูป เช่น จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท ปสาทรูปทั้ง ๕ ไม่ใช่สุขุมรูป เป็นโศฬาริกรูป เป็นรูปหยาบ ๆ

รูปหยาบทั้งหมดมี ๑๒ รูป ในบรรดารูปหยาบ ๑๒ รูป เป็นรูปที่เป็นโคจรวิสัย คือ เป็นอารมณ์ของจิต ๗ รูป ได้แก่ สี เสียง กลิ่น รส ๔ รูป และโผฏฐัพพะ ๓ รูป รวมเป็น ๗ รูป แต่จักขุปสาทซึ่งไม่ใช่สุขุมรูป ในวันหนึ่ง ๆ มีใครมีจักขุปสาทรูปเป็น อารมณ์บ้าง ยังไม่ได้กล่าวถึงสุขุมรูปซึ่งละเอียดกว่า เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ มี สุขุมรูปเป็นอารมณ์บ้างไหม

ถ. ไม่เข้าใจลักษณะของรูปที่ปรากฏทางใจ

ส. ทางตาเห็น ดับไปแล้ว ภาวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีจิตต้องเกิด สืบต่อ รู้อารมณ์เดียวกับทางปัญจทวารวิถีทวารหนึ่งทวารใดทุกครั้ง ถ้าเป็นเสียง ในขณะนี้ โสตทวารวิถีจิตเกิดขึ้นได้ยินเสียง โสตทวารวิถีจิตดับพร้อมกับเสียง ภาวังคจิต เกิดขึ้น มโนทวารวิถีจิตเกิดอีก มีเสียงเดียวกับที่เพิ่งดับไปนั้นเป็นอารมณ์ นี่คือ รูปที่ปรากฏทางมโนทวารวิถี

ในวันหนึ่ง ๆ มโนทวารวิถีต้องรับรูปสี่ต่อจากจักขุทวารวิถี รับรูปเสียงต่อจาก โสตทวารวิถี รูปกลิ่น รูปรส รูปโผฏฐัพพะ มโนทวารวิถีต้องรู้ต่อจากทวารนั้น ๆ ยังสงสัยไหม

ถ. แม้ซีศึกษาพระอภิธรรมมา มีความสงสัยมาก

ส. ต้องพิสุจน์ ธรรมต้องพิสุจน์ ทรงแสดงเรื่องรูปไว้โดยประเภท ๒๘ รูป และในวันหนึ่ง ๆ ทรงแสดงไว้ด้วยว่า มีรูปที่รูปเป็นอารมณ์ที่ปรากฏ ซึ่งไม่พ้น ๗ รูปเลย เพราะว่าเมื่อเสียงปรากฏทางหูแล้ว ก็ปรากฏหรือเป็นอารมณ์ต่อทาง มโนทวารวิถี ซึ่งมีเสียงนั้นแหละเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น รูป ๗ รูปนี้ จึงเรียกว่า โคจรวิสัยรูป เป็นรูปซึ่งเป็นวิสัย เป็นโคจร เป็นที่ไปของจิต

เวลาที่จิตเกิดขึ้นจะไม่ไปสู่อารมณ์อื่นเลย นอกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา เสียง ที่ปรากฏทางหู กลิ่นที่กระทบจมูก รสที่กระทบลิ้น โผฏฐัพพะที่กระทบกาย เท่านั้น ที่ปรากฏ

ถ. หมายถึงเสียงที่ดับไปแล้วหรือเปล่า

ส. ใช่ มโนทวารวิถีจิตต้องเกิดสืบต่อจากปัญจทวารวิถีทุกวาระของ ทุกทวาร นี่คือรูปที่เป็นอารมณ์ทางมโนทวารวิถีซึ่งพิสุจน์ได้ เพราะถึงแม้ว่า จักขุปสาทรูปไม่ใช่สุขุมรูป ก็ไม่ได้ปรากฏ แต่ถ้าจะรู้ ต้องรู้ได้ทางมโนทวารวิถี รู้ทางตาไม่ได้ ไม่มีใครเห็นจักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป

ถ. เข้าใจแล้ว แม้ซีฟังอาจารย์มาหลายปี มีความเข้าใจมากพอสมควร แต่ความสงสัยก็ยังไม่หมด อย่างอสัญญสัตตาภูมิจิตนี้ประเด็นหนึ่ง สงสัยว่ามีแต่รูป ไม่มีวิญญาณ ไม่ทราบว่ายู่ได้อย่างไร

ส. เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ต้นไม้ใบหญ้า เป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง เป็นผลของรูปปัญจขันธ์ของผู้ที่อบรมเจริญสมถภาวนาและ เห็นโทษของนามธรรม เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ ทุกคนเป็นทุกข์เพราะนามธรรมมากกว่า ทุกข์จริง ๆ ทางกาย

เป็นห่วง เดือดร้อน มีทุกข์รอบด้านกับตัวเอง ครอบครัว วงศาคณาญาติ ผู้เกี่ยวข้อง เมื่อเกิดมาเป็นคนแล้วที่จะไม่ให้เกี่ยวข้องกับใครเลย ไม่ให้เป็นทุกข์เลย เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ทั้ง ๆ ที่รูปไม่ใช่สภาพรู้ รูปไม่ได้ร่วมทุกข์ด้วย แต่รูปเป็นทางที่จะให้นามเกิดขึ้นรู้ลักษณะของธรรมทั้งหลายที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น สภาพของนามธรรม ในขณะที่เป็นอกุศลธรรมย่อมเป็นทุกข์ และผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ก็เพียรหาทางที่จะดับทุกข์ เมื่อถึงรูปปัญจมณานแล้ว ก็เห็นว่า ถ้ายังมีนามธรรมอยู่ก็เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถดับนามธรรม ไม่เกิดอีกเลย ก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น จึงมีความหน่าย คลายความต้องการ ในนามธรรมด้วยกำลังของรูปปัญจมณานซึ่งเกิดก่อนจติ และหน่ายความพอใจ ในนามธรรม จึงทำให้เฉพาะรูปปฏิสนธิเกิดขึ้นเป็นอสังขญสัตตาพรหม ในอสังขญสัตตาภุมิ ซึ่งเป็นพรหมภุมิ และไม่มีนามธรรมเกิดเลยระหว่างที่เป็นอสังขญสัตตาพรหม

อุปมาเหมือนลูกธนูที่แล่นไปในอากาศด้วยกำลังแรง สามารถตั้งอยู่ได้ ตลอดเวลานั้น คือ ระหว่างเวลาที่เป็นอสังขญสัตตาพรหมจนกว่ารูปจติ และกรรมหนึ่ง จะเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด เพราะยังไม่ได้ดับกิเลส ยังไม่ได้ดับกรรม จึงมีปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผลของกรรมทำให้เกิดรูป และจิต เจตสิก ต้องในภุมิ ที่มีขั้น ๕ ถ้าเป็นผลของกรรมทำให้เกิดแต่เฉพาะนามธรรม คือ จิต เจตสิก ต้องในรูปพรหมภุมิ และถ้าเป็นผลของกรรมทำให้รูปปฏิสนธิเท่านั้น ก็ต้องในอสังขญสัตตาพรหมภุมิ

๑๕๓๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๙

สำหรับเรื่องของกุศล ควรที่จะได้พิจารณาว่า มีทั่วไปในโลกโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ วรรณะ ผิวพรรณ ลัทธิ ขนบธรรมเนียมประเพณีใด ๆ ก็จริง แต่กุศลจิตที่เป็นญาณสัมปยุตต์นั้น ไม่ใช่เกิดง่าย และไม่ใช่จะเกิดได้โดยปราศจากเหตุ เพราะว่าให้ทานโดยไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วยก็ได้ หรือวิริยอุตสาหะโดยไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วยก็ได้ แต่ถ้าขณะใดเห็นคุณประโยชน์ของปัญญา ปัญญาย่อมสะสมปรุงแต่งเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดได้ทั้งที่เป็นญาณวิปยุตต์และญาณสัมปยุตต์

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้เห็นประโยชน์ของวิชา เพราะถ้าวิชาไม่เกิด ไม่มีหนทางที่จะละคลายอวิชชาเลย

ขุททกนิกาย จัดตาศิสนิพาทชาดก สรภังคชาดก ข้อ ๒๔๗๐ มีข้อความว่า

บุคคลควรคบหาท่านผู้รู้ทั้งหลาย ละเอียดยลลอบ เป็นพหูสูต ฟังเป็นทั้งนักเรียน และได้ถาม ฟังตั้งใจฟังคำสุภาสิตโดยเคารพ นรชนทำอย่างนี้จึงจะเป็นผู้มีปัญญา

ผู้มีปัญญานั้น ย่อมพิจารณาเห็นกามคุณทั้งหลายโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นโรค ผู้เห็นแจ่มอย่างนี้ ย่อมละความพอใจในกามทั้งหลายอันเป็นทุกข์ มีภัยใหญ่หลวงเสียได้

ผู้นั้นปราศจากราคะแล้ว กำจัดโทสะได้ ฟังเจริญเมตตาจิตไม่มีประมาณ งดอาชญาในสัตว์ทุกจำพวกแล้ว ไม่ผูกติเตียน ย่อมเข้าถึงแดนพรหม

สำหรับผู้ที่สามารถละความติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะปราศจากราคะแล้ว กำจัดโทสะแล้ว เจริญเมตตาจิตไม่มีประมาณ ย่อมบรรลุ

คุณธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล ซึ่งเมื่อเป็นพระอนาคามีบุคคลแล้ว จะเกิดในพรหมภูมิ ไม่กลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้คือในกามสุคติภูมิอีก

ข้อความในพระไตรปิฎก เตือนให้อบรมเจริญปัญญา แม้ในขุททกนิกาย เถรคาถา ท่านพระเถระทั้งหลายผู้ที่ยินดีในปัญญา ก็ได้กล่าวคาถาที่เป็นประโยชน์ เพื่อเตือนให้อบรมเจริญปัญญาอยู่เสมอ

เถรคาถา สัตตกนิบาต ลกุณฏกเถรคาถา ข้อ ๓๖๒

ท่านพระลกุณฏกเถระได้กล่าวคาถา มีข้อความว่า

ภทฺธิยภิกษุอยู่ ณ อัมพวาฏการามอันสวยงามในชฎแห่งป่า ได้ถอนตัณหาพร้อมทั้งรากขึ้นแล้ว เป็นผู้เจริญด้วยคุณมีศีลเป็นต้น เพ่งฌานอยู่ในโพธิสถมนี้ กามโศคนบุคคลบางพวก ย่อมยินดีด้วยเสียงตะโพน เสียงพิณ และบัณเฑาะว์ แต่ความยินดีของพวกเขาไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ส่วนเรายินดีแล้วในคำสอนของพระพุทธเจ้า อยู่ที่ไหนก็ได้ ก็พระพุทธเจ้าได้ประทานพรแก่เรา เราได้รับพรนั้นแล้ว ถือเอากายคตาสติอันโลกทั้งปวงพึงเจริญเป็นนิตย์

ชนเหล่าใดถือรูปร่างเราเป็นประมาณ และถือเสียงเราเป็นประมาณ ชนเหล่านั้นตกอยู่ในอำนาจฉันทราคะ ย่อมไม่รู้จักเรา คนพาลถูกกิเลสทั้งปวงครอบงำ ย่อมไม่รู้ทั้งภายใน ไม่เห็นทั้งภายนอก ย่อมลอบไปตามเสียง แม้บุคคลผู้เห็นผลภายนอก ไม่รู้ภายใน แต่เห็นภายนอก ก็ลอบไปตามเสียง ส่วนผู้ใดมีความเห็นไม่ถูกกัน ย่อมรู้ชัดทั้งภายใน ทั้งเห็นแจ้งภายนอก ผู้นั้นย่อมไม่ลอบไปตามเสียง

เป็นพระอรหันต์ประกอบด้วยปัญญา และคำที่ท่านกล่าวก็เป็นคาถาที่เตือนผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่ไม่เห็นกิเลสเล็ก ๆ น้อย ๆ ของตนเอง แต่ถ้าเป็นผู้ที่เห็นกิเลสเล็ก ๆ น้อย ๆ ของตนเอง ก็จะได้รู้ความหมายของคาถาของท่านพระเถระเหล่านั้นที่ว่า คนพาลถูกกิเลสทั้งปวงครอบงำ ย่อมไม่รู้ทั้งภายใน ไม่เห็นทั้งภายนอก ย่อมลอบไปตามเสียง

ฟังอย่างนี้อาจจะยังไม่ทราบว่า กำลังไม่รู้ทั้งภายใน ไม่เห็นทั้งภายนอก

ไม่รู้ทั้งภายใน คือ ไม่รู้สภาพธรรมที่ปรากฏที่ตนเองตามความเป็นจริง ซึ่งเป็น
สิ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โลภะ โทสะ
โมหะ อิสสา มัจฉริยะ ความแ่งดี มานะ ความสำคัญตน หรือทางฝ่ายกุศลที่เป็น
เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อสติปัฏฐานไม่เกิด ย่อมไม่รู้
ทั้งภายใน ไม่เห็นทั้งภายนอก ย่อมล่องไปตามเสียง

สำหรับ แม้บุคคลผู้เห็นผลภายนอก ไม่รู้ภายใน แต่เห็นภายนอก ก็ล่อง
ไปตามเสียง คือ ผู้ที่เห็นผลภายนอก เช่น เห็นลาบบ้าง เห็นยศบ้าง เห็นทรัพย์สมบัติ
บ้าง นี่เป็นผลภายนอก แต่ไม่รู้ภายใน คือ ไม่รู้เหตุที่จะให้เกิดผลต่าง ๆ เหล่านั้น ก็
ล่องไปตามเสียง

ทุกคน ทุกวัน ล่องไป จิตใจนี้ล่องไปตามเสียงชมบ้าง เสียงติบ้าง แต่ผู้ที่มี
ความเห็นไม่ถูกกัน ย่อมรู้ชัดทั้งภายใน ทั้งเห็นแจ้งภายนอก ผู้นั้นย่อมไม่ล่องไป
ตามเสียง

อีกท่านหนึ่งใน **เถรคาถา อัญญกนิบาต มหาภักจายนเถรคาถา ข้อ ๓๖๖**

ท่านพระมหาภักจายนจะกล่าวว่า

ภิกษุไม่ควรทำการงานให้มาก ควรหลีกเร้นหมู่ชน ไม่ควรชวนชวายเป็น
ปัจจัยให้เกิด เพราะภิกษุใดเป็นผู้ติตรสอาหาร ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้ชวนชวายเป็น
ปัจจัยให้เกิด

นี่คือความต่างกันของเพศภิกษุกับคฤหัสถ์ เพราะว่าทุกชีวิตต้องดำรงอยู่ด้วย
ปัจจัย ปัจจัย ๔ คือ ที่อยู่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค นี่เป็นสิ่งที่จำเป็นจริง ๆ
ต่อการมีชีวิต แต่ถ้าผู้ใดชวนชวายมาก ก็แสดงว่ายังติดในปัจจัยอยู่มาก

สำหรับคฤหัสถ์เป็นชีวิตที่ยังข้องอยู่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ
แต่สำหรับบรรพชิตนั้น ควรหลีกเร้นหมู่ชน ไม่ควรชวนชวายเป็นปัจจัยให้เกิด
เพราะถ้าภิกษุใดยังชวนชวายเพื่อปัจจัย ย่อมแสดงว่า ท่านยังมีความติดข้องอยู่ใน
ปัจจัยนั้น ๆ

และ ภิกษุใดเป็นผู้ติตรสอาหาร ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้ชวนขวายเป็นอยู่ปัจจัยให้เกิด ชีวิตของพระภิกษุก็ละไปมากแล้ว ทั้งวงศาคณานาติ ทรัพย์สมบัติ โภคสมบัติ แต่ก็ยังต้องดำรงชีวิตอยู่ และเมื่อยังไม่ได้ดับกิเลส ก็ยังมีความติดในรสอาหาร ซึ่งถ้ายังติดในรสอาหาร ก็จะมีการกระทำต่าง ๆ ที่ชวนขวายเป็นอยู่ปัจจัยเกิดขึ้น

และชื่อว่าละทิ้งประโยชน์อันจะนำความสุขมาให้ พระอริยะทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวการไหว้การบูชาในสกุลทั้งหลายว่า เป็นเปือกตม เป็นลูกศรอันละเอียดถอนได้ยาก เพราะสักการะอันบุรุษชั่วจะได้ยาก

พระผู้มีพระภาคและท่านพระเถระที่ดับกิเลสแล้ว ทรงเตือนและได้เตือนเป็นอันมากในเรื่องของการไม่ให้ติดในการไหว้ การบูชา ในสักการะ เพราะถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีปัญญาย่อมจะทำให้กุศลธรรมเจริญ

วิธีที่จะทำลายคนอื่น ไม่ยาก มีท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า ไม่ต้องทำอะไร เพียงชมอย่างเดียว ชมอย่างเดียวเท่านั้น ชมให้มาก ๆ ก็จะเป็นการทำลายบุคคลนั้นได้

ข้อความต่อไป ท่านกล่าวว่า

ภิกษุไม่ควรแนะนำสัตว์อื่นให้ทำกรรมอันเป็นบาป และไม่พึงช้องเสพกรรมนั้นด้วยตนเอง เพราะสัตว์มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

คนเราย่อมไม่เป็นใจเพราะคำของบุคคลอื่น ไม่เป็นมุณีเพราะคำของบุคคลอื่น บุคคลรู้จักตนเองว่าเป็นอย่างไร แม้เทพเจ้าทั้งหลายก็รู้จักบุคคลนั้นว่าเป็นอย่างนั้น ก็คนพวกอื่นย่อมไม่รู้สึกรู้สีกตัวว่า พวกเราที่สมาคมนี้จักพากันยุบยับในหมู่ชนพวกนั้น พวกใดมารู้สึกรู้สีกตัวว่า พวกเราจักพากันไปสู่ที่ใกล้มัจจุราช ความทะเลาะวิวาทย่อมระงับไปเพราะพวกนั้น

คือ ไม่ควรเสียเวลาทะเลาะกัน แต่ควรที่จะพิจารณาศึกษาธรรมให้ถูกต้อง เพื่อจะได้อบรมเจริญปัญญายิ่งขึ้น

ข้อความต่อไป ท่านกล่าวว่า

บุคคลผู้มีปัญญาถึงจะสิ้นทุกข์ก็ยังเป็นอยู่ได้ ส่วนบุคคลถึงจะมีทุกข์ก็เป็นอยู่ไม่ได้ เพราะไม่ได้ปัญญา บุคคลย่อมได้ยินเสียงทุกอย่างด้วยหู ย่อมเห็นสิ่งทั้งปวงด้วยจักขุ แต่นักปราชญ์ย่อมไม่ควรละทิ้งสิ่งทั้งปวงที่ได้เห็นได้ฟังมาแล้ว

ผู้มีปัญญาถึงมีตาดีก็ทำเหมือนคนตาบอด ถึงมีหูดีก็ทำเป็นดังคนหูหนวก ถึงมีปัญญาก็ทำดังคนใบ้ ถึงมีกำลังก็ทำเป็นดังคนทุพพล แต่เมื่อประโยชน์เกิดขึ้น ถึงจะนอนอยู่ในเวลาใกล้ตาย ก็ยังทำประโยชน์นั้นได้

ไม่ทราบว่ามีข้อความตอนไหนที่สะกิดใจท่านผู้ฟังบ้างหรือเปล่า ที่จะเป็นการระลึกถึงคุณของท่านพระเถระที่ท่านกล่าวเตือนไว้

นักปราชญ์ย่อมไม่ควรละทิ้งสิ่งทั้งปวงที่ได้เห็นได้ฟังมาแล้ว

ฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม เรื่องสติปัฏฐาน เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรื่องเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งกระทบสัมผัส คิดนึก ในขณะนี้ นักปราชญ์ย่อมไม่ควรละทิ้งสิ่งทั้งปวงที่ได้เห็นได้ฟังมาแล้ว คือ พิจารณาทันทีในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้เอง

แม้ว่าจะกล่าวอย่างนี้ไปแล้วแต่เหตุปัจจัยว่า การสะสมของบุคคลใดจะปรุงแต่งให้ขณะนี้สติเกิด หรือจะปรุงแต่งให้คิดเรื่องอื่น แทนที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

อัฐฐสาลินี จิตตูปปาทกัณฑ์ มีข้อความที่อธิบายเรื่องอารมณ์ว่า

อารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นกามอารมณ์

คือ เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าพอใจ ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธได้เลยในวันนี้ว่า ไม่ได้พอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น การที่ปกติจิตย่อมเป็นโลภะ คือ ปรารถนา ติด พพอใจในกามอารมณ์ และจิตจะเปลี่ยนเป็นกุศลจะต้องมีเหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ด้วยความสามารถที่กำหนดได้

คือ บางคนเป็นผู้ที่นิยมในกุศล คิดที่จะทำกุศลอยู่เสมอ ก็คงจะสังเกตเห็นได้ว่า เวลาที่ใครชักชวนให้ทำกุศลก็ทำ หรือแม้ไม่มีใครชักชวน แต่ความที่เป็นผู้ที่นิยมในกุศล อาจจะเป็นในเรื่องของท่าน ของศีล ในเรื่องของการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือบุคคลอื่น เพราะฉะนั้น ก็มีการคิดนึกเกิดขึ้นที่จะกระทำกุศลนั้น ๆ ด้วยตนเอง นี่เป็นประการที่ ๑ ด้วยความสามารถที่จะกำหนด คือ คิดได้

ประการที่ ๒ ด้วยสามารถเปลี่ยนได้

ถ้าเกิดรู้สึกขึ้นมาในขณะใดว่า จิตขณะนี้เป็นอกุศล จะเป็นด้วยการกระทำทางกาย หรือทางวาจาก็ตาม อาจเกิดสติระลึกได้ทันทีว่า ไม่เหมาะ ไม่ควร ถ้าขณะนั้นสติเกิดและเห็นสภาพที่เป็นอกุศลว่า เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะไม่ควร และเกิดระลึกที่จะเป็นกุศลในขณะนั้น ก็ย่อมเป็นกุศลได้

เช่น ทุกคนเคยโกรธ แต่ถ้าใครมีสติระลึกได้ในขณะที่กำลังโกรธว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่เป็นอันตรายกับตนเอง เพราะบุคคลอื่นไม่สามารถทำให้เราโกรธได้ ถ้าเราไม่มีกิเลส เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ขณะใดที่ความโกรธเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นการประทุษร้ายตนเอง ซึ่งบุคคลอื่นไม่ได้กระทำ นอกจากกิเลสของตนเองเป็นผู้กระทำ ถ้าคิดได้อย่างนี้ ในขณะนั้นจะเห็นโทษของอกุศล

หรือว่าในขณะใดที่รู้สึกตระหนี่ ไม่มีการสละ ไม่มีการบริจาคแม้ในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่ควรจะให้ใคร อาจจะเป็นอาหาร หรือเสื้อผ้า หรือของใช้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับคนอื่น แต่ไม่ได้คิดเลยในขณะนั้น ก็ยังคงเก็บไว้เฉยๆ แต่ถ้าสติเกิดระลึกได้ขณะใด ทราบว่าขณะนั้นเป็นความติดในวัตถุ ซึ่งไม่ได้เป็นประโยชน์กับตนเอง แต่จะเป็นประโยชน์กับคนอื่น ในขณะนั้นก็เปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศล

หรือในเรื่องของการปฏิบัติธรรม ถ้าเคยเข้าใจผิด ประพฤติปฏิบัติผิด และเกิดระลึกได้นั่นไม่ใช่หนทางที่ถูกต้อง เช่น ถ้าคิดว่าจะต้องไปทำอย่างอื่นแทนที่สติ จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อาจจะคิดว่า ต้องทำสมาธิก่อน ต้องให้สงบก่อน เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดระลึกได้ว่า ปัญญาที่ควรจะมีเจริญ ควรจะอบรม ต้องเป็นปัญญา

ที่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง โดยไม่ต้องทำอย่างอื่นขึ้นเลย เพราะว่าเห็นมีแล้ว เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เพียงแต่ระลึก แม้นในตอนแรก ๆ ยังไม่สามารถรู้ชัดว่า ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพรู้ เป็นนามธรรม และสิ่งที่ปรากฏที่เคยเห็นว่าเป็นสัตว์บุคคลต่าง ๆ ก็จะต้องถ้อยถนอ ความสำคัญผิด จนกระทั่งประจักษ์จริง ๆ ว่า เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับ จักขุปสาทเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้ามีปัญญาเกิดขึ้นพิจารณา และละความเห็นผิดในขณะใด ขณะนั้นก็ ด้วยสามารถเปลี่ยนได้ คือ จากอกุศลเป็นกุศล นี่เป็นประการที่ ๒

ประการที่ ๓ ด้วยสามารถแห่งการประพฤติเสมอ

ถ้าทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดบ่อย ๆ จะต้องเคยชิน คั่นเคยกับสิ่งนั้น ไม่ว่าจะเป็น การละเล่นที่สนุก ทำบ่อย ๆ ก็ติด การดูหนัง ดูละคร หรือการเล่นกีฬาต่าง ๆ ก็ตาม เพราะฉะนั้น ถ้าได้กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นการอบรม เป็นกิจวัตรที่กระทำเป็นนิสัย เช่น การสวดมนต์ หรือการใส่บาตร การเว้นการฆ่าสัตว์ การเว้นวจีทุจริต หรือการเพิ่มความเมตตา ความกรุณา เป็นประจำยิ่งขึ้นในทุก ๆ วัน การอบรมให้กุศลจิตเกิด บ่อย ๆ จะทำให้เป็นผู้ที่มีอริยาศัยในกุศลประเภทนั้น ๆ ซึ่งทุกท่านจะเห็นกุศลของแต่ละท่านเองได้ว่า ไม่เหมือนกัน

แม้ว่าเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรมด้วยกัน ถ้าพิจารณาถึงอริยาศัยในการทำกุศล ของแต่ละท่าน ก็ต่างกันไปตามการสะสม เช่น บางท่านไม่ได้สวดมนต์เลยก็มี ทำกุศลอย่างอื่นแต่ไม่ได้สวดมนต์ บางท่านสวดมนต์แต่ไม่ได้ทำกุศลอื่น เช่น ไม่ได้ ใส่บาตรเป็นประจำ หรือบางท่านอาจจะไหว้พระสวดมนต์ แต่ไม่ได้รับรักษาอุโบสถศีล เพราะว่าไม่ได้ทำบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นนิสัย แต่ถ้าใครกระทำบ่อย ๆ ด้วยสามารถแห่ง การประพฤติเสมอ กุศลประเภทนั้น ๆ ก็ย่อมเกิดได้

ประการที่ ๔ ด้วยสามารถแห่งการผูกใจไว้

ทำให้เป็นผู้ที่มีการพิจารณาเหตุผลโดยแยบคาย เมื่อได้อยู่ในประเทศที่เหมาะสม เป็นประเทศที่มีคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้คบสัตบุรุษ ได้ฟังพระธรรม และได้เคยกระทำบุญมาแล้ว

บางท่านกุศลเหล่านี้ยังไม่เกิดเลย เพราะว่าอยู่ในประเทศที่ห่างไกล พระพุทธศาสนา หรือแม้จะอยู่ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังไม่มีโอกาสที่จะได้ยินได้ฟังคำสอนเลย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ยังมีชีวิตที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นชาวโลก แต่เมื่อใดที่มีโอกาสได้คบสัตบุรุษ ได้ฟังธรรม ได้พิจารณาธรรม กุศลที่ได้สะสมมาแล้วแต่ปางก่อน คือ ในชาติก่อนๆ จะเป็นเหตุที่จะกระทำให้เกิดกุศลจิต ซึ่งทุกท่านคงจะเห็นได้ว่า ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม แต่ละท่านก็มีชีวิตในทางโลกด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่เมื่อได้ยินได้ฟังพระธรรมแล้ว ผู้ที่ได้เคยสะสมกุศลมาแล้วจะเกิดความสนใจ และกุศลจิตก็เกิด

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ แม้มีปัจจัยทำให้อกุศลจิตเกิดมาก แต่แม้กระนั้นก็ยังมิใช่เหตุ ๔ ประการที่เป็นปัจจัยให้อกุศลจิตแต่ละขณะเกิดขึ้น ก็ขอให้พิจารณาดูว่า กุศลของท่านที่เกิดแต่ละครั้งเป็นเพราะเหตุหนึ่งเหตุใดในเหตุ ๔ ประการนี้บ้าง

๑๕๓๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๙

ถ. เอาตัวผมไปเทียบแล้วแย่มาก สวดมนต์ก็ไม่ได้สวด ตักบาตรก็ไม่ได้ตัก แต่มีการบริจาทานอยู่บ้าง แต่สิ่งที่ชอบและประพาสเสมอ ๆ คือ ชอบฟังธรรม เนื่องจากเป็นคนขี้เกียจอ่านด้วย ซึ่งไม่ต้องลงทุนอะไร เพียงแต่เปิดวิทยุก็เข้าหูเราแล้ว ต้องทำอย่างนี้ ต้องพยายามประพาสเสมอ ๆ ถ้าต้องตื่นเช้ารีบไปหุงหาอาหารทำบุญ ก็คงจะลำบาก ได้แต่สั่งคนอื่นว่า เดี่ยวจะตามไปที่วัด อะไรอย่างนี้ ผมว่าจิตขณะนั้น ด้อยเหลือเกิน อาจารย์จะแนะนำอย่างไร

สุ. จะเห็นได้ตามความเป็นจริงว่า เหตุประการที่ ๔ คือ ด้วยสามารถแห่งการผูกใจไว้ คือ เป็นผู้ที่ได้ยินได้ฟังธรรม และเป็นผู้ที่พิจารณาเหตุผลโดยแยบคาย เกิดความสนใจในเรื่องของการฟังธรรมขณะใด ขณะนั้นก็เป็นผู้ที่ปฏิบัติ เพราะบางคนได้ฟังธรรมก็รู้สึกดี แต่ไม่ได้ฟังติดต่อกันก็มี เพราะฉะนั้น ก็ฟังบ้าง ไม่ฟังบ้าง ซึ่งในขณะใดที่ไม่ฟังขณะนั้นก็เป็นผู้ที่ปฏิบัติ แต่ในขณะใดที่ฟัง จนกระทั่งเป็นอุปนิสัย ย่อมจะอดฟังไม่ได้ ก็จะติดตามฟัง ศึกษา อ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถาเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจให้ยิ่งขึ้น ด้วยสามารถแห่งการประพาสเสมอ ในการศึกษาธรรม แต่ยังไม่ได้ประพาสเสมอในกุศลข้ออื่น ซึ่งทำให้แต่ละท่านมีการทำกุศลต่างกันจริง ๆ

ก็ต้องแล้วแต่อัธยาศัย เพราะว่าพระธรรมย่อมจะเกื้อกูลให้กุศลประเภทอื่นค่อย ๆ เจริญขึ้น แล้วแต่ว่ากุศลประเภทใดจะเจริญมากกว่าประเภทใด เช่น ถ้าเป็นกุศลในการฟังธรรม ก็คงจะเจริญต่อไปตามที่เคยผูกใจไว้ และตามความประพาสเสมอ แต่กุศลประเภทอื่นที่ยังไม่ได้ประพาสเสมอ ก็คงจะต้องรอเวลาต่อไปอีก จนกว่ามีเหตุปัจจัยทำให้กุศลนั้น ๆ เพิ่มขึ้น

บางคนอาจจะปีหนึ่งไม่ได้ใส่บาตรเลย และเพิ่มเป็นปีหนึ่งใส่สักครั้งหนึ่ง และต่อไปคงจะเห็นว่า ยังมีโอกาสอื่นอีกที่จะใส่บาตรมากกว่าปีละหนึ่งครั้ง ก็เพิ่มขึ้นอีกเป็นปีละ ๒ ครั้ง และต่อไปก็อาจจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น แต่ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าเป็นอนัตตา ไม่มีใครสามารถให้กุศลจิตเกิดขึ้นในขณะหนึ่งขณะใดถ้าปราศจากเหตุที่จะให้กุศลนั้น ๆ เกิดขึ้น แม้รู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่แล้วแต่ฉันทะ การสะสม การที่เคยประพฤติเสมอ

แต่กุศลจิตเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นเป็นสภาพที่ดังาม ไม่ต้องเลือก และเลือกไม่ได้ด้วย เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาจริง ๆ จะฝืนอุปนิสัยหรืออหยาศัยที่สะสมมา ย่อมเป็นไปไม่ได้

สำหรับดิฉันเองก็เช่นเดียวกัน รู้สึกว่าโอกาสที่จะได้กระทำกุศลโดยการประพฤติเสมอโดยการใส่บาตรนี้ ไม่อำนวย แต่ได้กระทำทานเมื่อมีโอกาสที่จะกระทำได้มากกว่า

ถ. สำหรับตัวผมเองคงจะยิ่งกว่า เพราะว่าปีหนึ่งบางทีไม่ได้ใส่บาตรเลย แต่รู้สึกชอบอยู่อย่างเดียว ชอบฟังธรรม คือ ไม่ต้องอ่าน และมีอยู่อย่างหนึ่งที่ผมกำลังพิจารณาว่าเป็นกุศลหรืออกุศลกันแน่ เช่น จะทำบุญที่ไหน ที่นั่นขาดแคลนอะไร ก็ยินดีที่จะทำ แต่ถ้าสิ่งนั้นเขามีอยู่แล้วมากมาย และเราก็อ้อไปอีก ก็ไม่ค่อยพอใจ มักจะเกิดอกุศลขึ้นบ่อย ๆ ไม่ทราบว่าคุณลักษณะนี้สมควรที่จะพิจารณาหรือแก้ไขอย่างไร

สุ. ก็เป็นกุศลจิตกับอกุศลจิตซึ่งเกิดสลับกัน แต่กุศลที่ได้กล่าวนี้อีกก็เป็นกุศลที่น่าอนุโมทนา เพราะเลือกทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถ้าทุกท่านคิดว่ากุศลคือการใส่บาตรเท่านั้น และไม่ทำอย่างอื่นเลย ก็ไม่ถูก เพราะตามความเป็นจริงแล้ว กุศลคือ จิตขณะใดที่ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ และอกุศลทั้งหลาย ขณะนั้นจึงสงบจากอกุศล และเป็นกุศล เมื่อจิตสงบแล้ว จึงมีการกระทำหรือทางของกุศลจิต เพราะว่ากุศลจิตที่เกิด เมื่อประกอบด้วยโสภณธรรม คือ โสภณเจตสิกต่าง ๆ แล้วจะไม่อยู่เฉย ๆ ไม่ใช่จิตผ่องใสเป็นกุศลแล้วไม่ทำอะไรเลย แต่เมื่อจิตผ่องใส

เป็นกุศล การกระทำทางกายก็เป็นสิ่งที่ดีงาม ที่เป็นประโยชน์ และวาทะก็เป็นวาทะที่เป็นประโยชน์ด้วย

เพราะฉะนั้น ถ้าทำกุศลโดยที่ไม่เลือกหรือไม่คิดว่า กุศลจะต้องเป็นอย่างนั้นเท่านั้น แต่แล้วแต่โอกาสที่กุศลจิตจะเกิดในขณะใด ก็ทำกุศลที่เป็นประโยชน์ในขณะนั้น นี่จึงถูกต้อง แต่ก็อดไม่ได้ที่จะเกิดอกุศลสลับ ไข่มุม

ถ. รู้สึกว่า กุศลจะเป็นเหตุให้เกิดอกุศลตามมาเนื่อง ๆ บ่อย ๆ

ส. เป็นไปได้ นี่คือ ปกตูปนิสสยปัจจัย ไม่ว่าจะไร่นั้นก็เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ แม้แต่กุศลก็ยังเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ เพราะผู้ที่กระทำกุศลยังไม่หมดกิเลส เพราะฉะนั้น เมื่อทำกุศลไปแล้ว กุศลนั่นเองก็เป็นเหตุให้เกิดอกุศลขึ้นได้

มหากุศลจิตมี ๘ ดวง เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา ๔ ดวง และเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ๔ ดวง แสดงให้เห็นว่า แม้แต่ความรู้สึกซึ่งเกิดร่วมกับมหากุศลจิตก็บังคับบัญชาไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าขณะใดที่เป็นกุศลเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา สภาพของจิตจะปลานปลื้มปิติในกุศลที่ได้ทำ แต่แม้กระนั้นก็ตาม กุศลแต่ละขณะที่เกิดขึ้น บางครั้งก็เป็นกุศลเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเวทนาที่เกิดร่วมด้วยก็ไม่ประกอบด้วยปิติและโสมนัส แต่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา เพราะฉะนั้น ควรจะทราบเหตุของขณะที่มหากุศลจิตจะเกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา

อภิสสาสนี จิตตูปาทกัณท์ มีข้อความที่แสดงเหตุให้เกิดมหากุศลโสมนัสว่า

ประการที่ ๑ เพราะอารมณ์ประณีต

อารมณ์เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะทำให้จิตเศร้าหมองเป็นทุกข์ หรือทำให้จิตผ่องใสโสมนัส ถ้าเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ จะให้เกิดความโสมนัส ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แม้แต่ในการกุศลก็ตาม ถ้าสิ่งที่เป็นวัตถุกุศลในการกระทำกุศลนั้นเป็นสิ่งที่ประณีต ก็ย่อมทำให้เวทนาที่เกิดร่วมกับกุศลจิตนั้นเป็นโสมนัสเวทนา เพราะฉะนั้น อารมณ์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่จิตจะเป็นมหากุศลโสมนัส

ประการที่ ๒ เป็นผู้ที่มีศรัทธามากด้วยศรัทธา

คือ ความเลื่อมใสในกุศล ถ้าเป็นคนที่ไม่เลื่อมใสในกุศล แม้มีผู้ชักชวนให้ทำ เขาก็ทำอย่างเฉย ๆ ธรรมดา ๆ ไม่มีความสนใจ ไม่ได้เกิดความโสมนัส แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีศรัทธา เป็นผู้ที่เลื่อมใสในกุศล ขณะที่มีโอกาสที่จะได้ทำกุศลแม้เพียงเล็กน้อย ก็เกิดปีติโสมนัสได้ ซึ่งทุกท่านจะสังเกตจากชีวิตประจำวันของท่านเองได้ว่า บางครั้ง ดูเหมือนจะเป็นกุศลที่ไม่มาก แต่สามารถทำให้เกิดความรู้สึกปลาบปลื้มในกุศลนั้นได้

ประการที่ ๓ เป็นผู้ที่มีความเห็นถูก

จึงเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเลื่อมใส เช่น เป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่ใช่ในวัตถุ นี่เป็นสิ่งที่ต้องแยก เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่ใช่เลื่อมใสในวัตถุ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีความเห็นถูก และมีความเข้าใจธรรม เห็นพระคุณของพระรัตนตรัย จะรู้สึกได้ว่า ในขณะนั้นเกิดปีติโสมนัสที่เป็นกุศล แต่ถ้าเป็นความพอใจในวัตถุ ในขณะนั้นจะกล่าวว่าเป็นมหากุศลโสมนัสได้ไหม นี่เป็นความละเอียดที่จะต้องแยก

ประการที่ ๔ เป็นผู้ให้เห็นอนิสงส์ของกุศล

เวลาที่กุศลจิตเกิด สภาพของจิตผ่องใส ไม่มีความเดือดร้อนด้วยความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ ไม่มีการขาดความเมตตาในบุคคลอื่น จะเห็นได้ว่าจิตที่ผ่องใสเป็นกุศลนั้นไม่เป็นโทษเป็นภัย เพราะฉะนั้น ก็รู้ได้ว่า ด้วยจิตที่ไม่เป็นโทษเป็นภัยเป็นเหตุ ย่อมไม่เป็นผลให้เกิดโทษภัยขึ้นได้ เพราะฉะนั้น กุศลทั้งหลาย มีวิบากที่เป็นสุข ไม่ใช่ นำมาซึ่งวิบากที่เป็นทุกข์ เมื่อเป็นผู้ที่เห็นอนิสงส์ของกุศล เวลาที่มีโอกาสได้เจริญกุศล ก็เป็นกุศลที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาได้

นอกจากนั้น ธรรม ๑๑ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นแห่งปีติสัมโพชฌงค์ และต้องไม่ใช่ธรรมที่ทำให้เกิดกุศลธรรมดา ๆ ในชีวิตวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นการให้ทานบ้าง หรือวิริยอุตสาหะบ้าง เพราะว่าปีติสัมโพชฌงค์เป็นองค์ของการตรัสรู้อริยสัจธรรม เมื่อเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ปัญญาระลึกลักษณะของ

สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ เมื่อปัญญาเพิ่มขึ้น กุศลเพิ่มขึ้น ปิฎกเพิ่มขึ้น ในขณะที่ปัญญาเกิดขึ้น สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ยังไม่พอยังต้องมีการอบรมเพื่อที่จะให้เป็นปิติสัมโพชฌงค์ คือ องค์ของการตรัสรู้ อริยสัจธรรม

ธรรม ๑๑ อย่าง ย่อมเป็นไปเพราะอาศัยปิติสัมโพชฌงค์ คือ

๑. พุทธานุสสติ
๒. ธัมมานุสสติ
๓. สังฆานุสสติ
๔. สีลानุสสติ
๕. จาคานุสสติ
๖. เทวदानุสสติ
๗. อูปสมานุสสติ
๘. การเว้นบุคคลที่มีจิตเศร้าหมอง คือ ผู้ที่เต็มไปด้วยอกุศลประการต่าง ๆ
๙. การคบบุคคลที่มีจิตผ่องแผ้ว คือ ผู้มีจิตสะอาด เป็นกุศล
๑๐. การพิจารณาพระสูตรอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส
๑๑. ความเป็นผู้น้อมไปในปิตินั้น ๆ

นี่คือกุศลที่จะเจริญขึ้นอีก ๆ จากการฟังพระธรรม และเข้าใจพระธรรมจนเป็นผู้ที่น้อมประพฤติในกุศลทุกประการ พร้อมทั้งการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จนกระทั่งมีเหตุ คือ ธรรม ๑๑ ประการ ที่จะทำให้เกิดปิติสัมโพชฌงค์

เช่น พุทธานุสสติ วันหนึ่ง ๆ ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมมีโอกาสที่จะระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ฟังพระธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว และยังพิจารณาพระธรรม ยังระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ปฏิบัติตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ เมื่อมีความรู้ มีความเข้าใจขึ้นขณะใด ก็จะระลึกถึงพระมหากรุณาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณของพระผู้มีพระภาค และสำหรับบางท่าน เวลาที่กุศลจิตซึ่งระลึกถึงพระพุทธานุสสติเกิดขึ้น

ปิติสัมโพชฌงค์จะเกิดแผ่ไปตลอดสรีระ นั่นคือลักษณะของความรู้สึกปีติ และโสมนัส ซึ่งมีเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้นกับแต่ละบุคคลต่าง ๆ กัน

สำหรับอัมมานุสติก็เช่นเดียวกัน การระลึกถึงพระธรรมที่ทรงแสดงให้ประพฤติปฏิบัติโดยทำให้ปัญญาเจริญขึ้นในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัส ในขณะที่คิดนึก ทุกขณะในชีวิต ถ้าสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้นในขณะที่ใด ก็ให้เห็นพระคุณของพระธรรมจริง ๆ ว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงพระธรรมไว้ เวลาเห็น และปัญญาจะเกิดขึ้นรู้ว่าขณะที่เห็นเป็นแต่เพียงสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ก็ย่อมเกิดไม่ได้ แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วปฏิบัติตาม และเพิ่มความรู้ขึ้น ย่อมจะเป็นอัมมานุสติที่ระลึกถึงพระคุณของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้

สำหรับสังฆานุสติก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีพระอริยเจ้า คือ ผู้ที่ได้ประพฤติปฏิบัติธรรม ดับกิเลส ทำให้พระรัตนตรัยครบสมบูรณ์ทั้ง ๓ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีพระอริยสงฆ์ที่ท่านได้สืบทอดพระศาสนามาจนกระทั่งถึงสมัยนี้ โลกก็จะมีมืด คือ ไม่มีใครสามารถจะเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาพระไตรปิฎก ย่อมเห็นคุณของพระอริยสงฆ์ พระเถระทั้งหลาย เช่น ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระอานนท์ เป็นต้น ซึ่งถ้าท่านทั้ง ๒ ไม่ได้กระทำสังคายนา ท่านพระอานนท์ไม่ได้ทรงจำ และสาวกไม่ได้ทรงจำสืบทอด ๆ มา ผู้ที่เกิดในสมัยนี้ย่อมไม่มีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค

ธรรมประการที่ ๔ สีลानุสติ ต้องเป็นผู้ที่มีศีลพอที่เมื่อระลึกถึงศีลของตน ขณะใด จิตก็ผ่องใสเป็นโสมนัสว่า สามารถที่จะวิริตฺตฺวิริตฺตนั้น ๆ ได้ เพราะฉะนั้น เป็นการเพิ่มกุศลขึ้น ให้เป็นผู้ที่หนักแน่นมั่นคงในการเป็นผู้ที่วิริตฺตฺวิริตฺตต่าง ๆ ทั้งกาย วาจา แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีศีล ก็ไม่มีการระลึกถึงศีลของตนและเกิดความปิติโสมนัสได้

ประการที่ ๕ จาคานุสติ ระลึกถึงทานที่ได้ถวายแก่ผู้มีศีล ก็ทำให้จิตเกิดปิติโสมนัสได้

หรือการระลึกถึงคุณของเทวดาว่า เทวดามีคุณธรรมอย่างไร ท่านที่ประพฤติปฏิบัติธรรมก็มีคุณธรรมเช่นเทวดา ก็ทำให้เกิดความปีติโสมนัสได้ในกุศลของตนเอง

สำหรับอุปमानุสสติก็เช่นเดียวกัน เป็นการระลึกถึงสภาพของธรรมที่ดับกิเลสหมด ไม่มีกิเลสเกิดอีกเลย และย่อมรู้ได้ว่า สภาพธรรมนั้นมี เพราะว่าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลาย ได้ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้น และได้ดับกิเลสแล้ว

นอกจากนั้น ยังจะต้องเว้นบุคคลผู้มีจิตเศร้าหมอง เพราะว่าการคบหาสมาคมเป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่ละบุคคลอาจจะไม่รู้สึกว่า ท่านเองอาจจะคล้อยตามความคิดเห็นของผู้ที่อยู่ใกล้เคียงทีละเล็กทีละน้อย ไม่ว่าจะเป็นความเห็นถูก หรือความเห็นผิด ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ดีทางกาย หรือทางวาจา หรือการกระทำที่ไม่ดีทางกาย ทางวาจา ถ้าอยู่กับคนที่ตระหนี่ ก็อาจจะค่อย ๆ ตระหนี่ขึ้นทีละน้อย เมื่อเห็นว่สิ่งนั้นก็ไม่ควรให้ สิ่งนี้ก็ไม่ควรให้ ท่านเองก็จะไม่ให้เพิ่มขึ้น หรือถ้าอยู่กับผู้ที่มีความเมตตากรุณา เป็นผู้ที่มีความใจกว้าง การเสียสละ สิ่งใดที่ไม่ใช่ ไม่เป็นประโยชน์สำหรับตน ก็บริจาคทันที ไม่มีการที่จะเก็บสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ไว้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ถ้าอยู่ใกล้บุคคลใด ย่อมจะมีความคิดความเห็นคล้อยตามผู้ที่อยู่ใกล้ ทั้งกาย วาจา และความคิดเห็นด้วย เพราะว่าบางคนที่มีจิตใจเศร้าหมอง คือ เป็นผู้มีอกุศลมาก มองคนอื่นในแง่ร้าย แทนที่จะเกิดความเข้าใจ เห็นใจในอกุศลของคนอื่น ซึ่งบางทีท่านก็อาจจะกระทำไปด้วยโดยไม่รู้สึกตัวเลยว่า ขณะนั้นมีความโน้มเอียงในอกุศลกรรมทางกายบ้าง ทางวาจบบ้าง ตามท่านผู้นั้นไปด้วย

และควรคบกับผู้มีจิตผ่องแผ้ว คือ ผู้ที่มีจิตเป็นกุศล

และพิจารณาพระสูตรอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส

นี่จะเป็นเหตุให้เกิดมหากุศลโสมนัส ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

๑๕๓๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๙

สำหรับมหากุศลจิต ๘ ดวง เกิดร่วมกับปัญญาเจตสิก ๔ ดวง เป็นญาณสัมปยุตต์ และไม่เกิดร่วมกับปัญญา ๔ ดวง เป็นญาณวิปยุตต์ ซึ่งทุกคนก็อยากจะให้กุศลจิต ที่เกิดทุกครั้งมีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่กุศลที่เกิดโดยมีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ก็น้อยกว่ากุศลที่ไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ส่วนใหญ่แล้วจะเห็นได้ว่า มีการให้ทาน มีการวิริยอุตสาหะ มีการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น มีการอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม แต่ในขณะนั้นเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์หรือเปล่า

เพราะฉะนั้น เหตุที่จะให้เกิดญาณสัมปยุตต์มีในขณะใด มหากุศลญาณสัมปยุตต์จึงจะเกิดในขณะนั้น

ข้อความใน **อวัฐสาสนี** ได้แสดงเหตุให้เกิดญาณสัมปยุตต์ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ โดยกรรม

การกระทำซึ่งเป็นไปในความรู้ ความเข้าใจ แม้แต่การแสดงธรรมที่ควรประพฤติทางกาย ทางวาจาให้คนอื่นได้ประพฤติตาม ขณะนั้นก็เกิดกุศลเจตนาที่ต้องการให้บุคคลนั้นมีความประพฤติที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ย่อมเป็นเหตุให้เกิดญาณสัมปยุตต์ได้ในการช่างหน้า หรือการสอนวิชาศิลปะต่าง ๆ ในการอาชีพให้คนอื่นนั้นก็เกิดกุศลเจตนา และการมีความสามารถในศิลปะ ในการอาชีพ ก็จะต้องมีการใส่ใจสนใจโดยแยบคาย ซึ่งจะเป็นสังขารขั้นปฐมปรุงแต่งทำให้เป็นผู้ที่พิจารณาทุกอย่างด้วยความละเอียด ด้วยความแยบคาย ทำให้สามารถพิจารณาแม้ในเหตุผลของธรรมที่ได้ยินได้ฟัง ซึ่งก็จะเป็นเหตุให้เกิดญาณสัมปยุตต์ในการช่างหน้า

หรือบางท่าน แม้ในครั้งก่อน ๆ ก็เป็นผู้ที่ได้เห็นประโยชน์ของปัญญา แต่ในเมื่อปัญญายังไม่ได้เกิดมาก ยังไม่เจริญมาก เพราะฉะนั้น ก็ได้กระทำกุศล เช่น ถวายสักการะและอาราธนาพระธรรมกถึกให้กล่าวธรรมกถา โดยตั้งความปรารถนาขอให้เป็นผู้ที่มีปัญญาและถวายทานหรือทำกุศลประการอื่น ๆ และอาศัยกรรมนั้น ๆ ที่ได้กระทำปรุงแต่งเป็นสังขารขันธ์ ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้กุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้ในภายหลัง

ในขณะนี้ที่ทุกท่านกำลังฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรม เข้าใจพระธรรม ในขณะใด ขณะนั้นเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ซึ่งจะปรุงแต่งให้เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ขั้นต่อไปอีก คือ ขั้นสติปัฏฐานที่จะลึกได้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ พร้อมกันนั้นอาศัยการฟังซึ่งสะสมเป็นพหุสมุทมีความแยบคายที่จะรู้ว่า ขณะที่ได้ยินครั้งหนึ่ง ก็เพราะว่าเป็นวิถิจิตที่เกิดขึ้นเท่านั้นเอง ถ้าไม่ใช่วิถิจิต คือ ไม่อาศัยโสตรปสาทรูปเป็นปัจจัย จิตที่ได้ยินก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เราที่ได้ยิน แต่เป็นจิตตนิยามซึ่งเกิดดับสืบต่อกัน เมื่อมีการกระทบเสียงขณะใดเป็นปัจจัยให้วิถิจิตเกิดตามลำดับ และโสตรวิญญานเกิดขึ้นได้ยินเสียง เพราะเป็นวิถิจิตเท่านั้นเอง และดับไป แต่ขณะที่เสียงไม่ปรากฏ ขณะที่จิตไม่ได้ยิน ขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิต เพราะฉะนั้น เวลากระทบสัมผัสขณะใดก็รู้ว่าขณะนั้นเป็นเพียงวิถิจิต เย็น ร้อน อ่อน แข็งจึงปรากฏกับกายทวารวิถิ

ขณะที่ได้กลิ่น ซึ่งขณะนี้ไม่มี แต่เพียงชั่วขณะที่กลิ่นปรากฏ ก็ปรากฏกับวิถิจิตซึ่งเกิดเพราะขานปสาทรูปกระทบกับกลิ่นเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น อาศัยการฟังมาก ๆ และเวลาที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเพียงชั่วครู่ ชั่วขณะ และดับไป ก็จะทำให้เห็นความจริงของสภาพธรรมจนสามารถที่จะคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา ซึ่งจะต้องอาศัยกรรม คือ การกระทำ ไม่ว่าจะเป็นทานก็ตาม ก็ปรารถนาความเป็นผู้มีปัญญา หรือการฟังธรรม

หรือการอุปการะ การอุปถัมภ์ การเกื้อกูลให้บุคคลอื่นได้เกิดปัญญา ก็ย่อมเป็นปัจจัย
ปรุงแต่งที่จะทำให้มหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้

ประการที่ ๒ โดยอุบัติ

โดยการเกิดในภพภูมิที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน เป็นผู้ที่มีความสุขในโลกนั้น เช่น
ในโลกสวรรค์ ซึ่งแม้ว่าการเกิดของสติจะช้า เพราะว่าเป็นภูมิของผู้ที่มีความสุขสบาย
ไม่มีการเบียดเบียน มีแต่ความร่าเริง เต็มไปด้วยอิฏฐารมณ์ต่าง ๆ ทำให้สติเกิดช้า
ก็จริง แต่โดยการสะสมที่ได้สะสมมาแล้ว ทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีส่วนแห่งคุณวิเศษ
โดยเร็วพลัน คือ สามารถระลึกและรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงแม้ในสวรรค์ได้

แต่ละท่านที่เกิดในโลกนี้ ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ว่า มาจากไหน มาจากนรก
ก็ได้ มาจากเปรตก็ได้ มาจากสัตว์เดรัจฉานก็ได้ มาจากมนุษย์ในโลกนี้ก็ได้อีก คือ เคย
เกิดเป็นมนุษย์มาแล้ว เมื่อจุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิดในโลกนี้อีกก็ได้ หรือมาจากสวรรค์
ก็ได้ และถ้าเป็นพรหมบุคคล คือ รูปพรหมภูมิ จะไม่เกิดในอบายภูมิทันที เพราะ
หลังจากที่จุติจิตดับจากรูปพรหมภูมิ และฉานเสื่อม จะต้องเกิดในสุคติภูมิ
แต่ปฏิสนธิจิตจะเป็นญาณสัมปยุตต์ หรือญาณวิปยุตต์ก็ได้ แล้วแต่กรรม

สำหรับผู้ที่เป็นอรุปรหมบุคคล เมื่อจุติจิตดับแล้ว ถ้าปฏิสนธิจิตจะเกิดต่อ
ในกามสุคติ ปฏิสนธิจิตจะต้องเป็นมหาวิบากญาณสัมปยุตต์ จะไม่เป็น
มหาวิบากญาณวิปยุตต์ เพราะว่าสะสมการที่จะให้กุศลเจริญโดยประกอบด้วย
สติสัมปชัญญะจนกระทั่งสามารถบรรลุความสงบของจิตอย่างมั่นคงถึงขั้นอรุปรมาณได้
ดังนั้น เมื่อจุติจากรูปพรหมภูมิ ปฏิสนธิจิตถ้าเป็นในกามสุคติภูมิจะต้องเป็น
มหาวิบากญาณสัมปยุตต์ เพราะฉะนั้น โดยอุบัติ ก็คือ เป็นผู้ที่เกิดประกอบด้วย
ปัญญา

อย่างมั่งก้นสูงกะ จะเห็นได้ว่า เป็นสัตว์เดรัจฉาน เมื่อจุติจิตจากการเป็น
ดิรัจฉานและปฏิสนธิเป็นเทวดา ได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค และรู้แจ้งอริยสัจธรรม
เพราะฉะนั้น เวลาที่เกิดในสวรรค์ แม้ว่าเป็นภูมิที่มีอิฏฐารมณ์มากก็ตาม แต่การสะสม
ที่ได้สะสมมาแล้ว ก็ทำให้สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เมื่อได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค

ประการที่ ๓ โดยความแก่กล้าแห่งอินทรีย์

คือ ถึงกาล หรือถึงอายุ ถึงกาลเวลาที่ปัญญาจะเกิด

โดยมากผู้ที่มีอายุน้อย จะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์น้อย และอาจจะเป็นผู้ที่ขาดความสุขุม รอบคอบ ไม่สามารถพิจารณาในเหตุในผล ในประโยชน์ได้ถูกต้อง โดยสมควรเท่ากับผู้มีอายุถึงกาลเวลาที่ปัญญาจะเกิด เพราะฉะนั้น ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ผู้ที่บรรลुเป็นพระอริยเจ้าในอายุเพียง ๗ ขวบนั้นมีเป็นจำนวนน้อย ไม่เท่ากับผู้ที่อยู่ในกาลของอายุที่ปัญญาจะเกิด แม้แต่ท่านพระราहुลเอง ท่านก็บวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ ได้ฟังพระธรรม แต่ก็ยังไม่ถึงกาลที่ปัญญาจะสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น การที่จะเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ก็ต้องอาศัยวัย อายุ หรือ กาลเวลาด้วย

ประการที่ ๔ โดยความห่างไกลจากกิเลส

นี่เป็นข้อเตือนใจว่า ประมาทกิเลสไม่ได้เลย ไม่ว่าใครทั้งนั้น แม้ท่านพระราहुลเอง พระผู้มีพระภาคยังต้องทรงแสดงธรรมกับท่านพระราहुล ซึ่งโดยวัยท่านก็เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีร่างกายงาม เพราะฉะนั้น ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความสำคัญตน เป็นปัจจัยให้เกิดความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ถ้าไม่อาศัยพระธรรมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็จะเป็นเหตุขัดขวางการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ซึ่งผู้ที่ยังจะต้องอบรมเจริญอีกนานต้องรู้ว่า กิเลสมีกำลังมาก ไม่สามารถประมาทกิเลสได้เลย จึงต้องสะสมปัญญาและพิจารณาว่า การมีชีวิตเป็นอยู่อย่างไรที่จะสมควรแก่การให้ปัญญาเจริญ

ข้อความใน **อัฐสาลินี** แสดงว่า

สมดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า ปัญญาย่อมเกิดแต่การประกอบด้วยความเสื่อมแห่งปัญญา่อมเกิดเพราะการไม่ประกอบ เมื่อทราบทาง ๒ แพร่งนี้ คือทางแห่งความเจริญและความเสื่อมนี้แล้ว พึงตั้งตนไว้โดยประการที่ปัญญาจะเจริญออกมา ฉะนั้น

อยู่ดี ๆ ปัญญาไม่เกิดแน่ ๆ ต้องประกอบ คือ กระทำ ในการที่จะให้ปัญญาเจริญ แม้แต่การฟังพระธรรม ก็เป็นการกระทำที่จะให้ปัญญาเจริญ

ซึ่งทุกท่านจะเห็นได้ว่า ชีวิตของผู้ที่ยังมีกิเลส ยังมีอกุศลอยู่ อดไม่ได้ที่จะต้องสนุกสนานเพลิดเพลิน ไม่ตอนเช้า ตอนสาย ตอนบ่าย ก็ต้องตอนเย็น ตอนค่ำ แล้วแต่โอกาส แต่ผู้ที่ไม่เห็นโทษของการที่จะปล่อยจิตให้คลุกคลีอยู่กับอกุศล ก็ย่อมเป็นผู้ที่ไม่ละทิ้งการฟังพระธรรม และไม่ละทิ้งการเจริญสติปัฏฐาน

เมื่อกิเลสมี กิเลสก็พาไปที่ต่าง ๆ และพาให้กระทำความสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ แต่เมื่อเป็นผู้ที่มั่นคงในการฟังพระธรรม ซึ่งไม่ได้ฟังตลอดเวลา แต่ฟังอยู่เสมอ และเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ใด ไม่ว่าจะกำลังสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างไร สติก็สามารถเกิดขึ้นระลึกลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงอย่างนั้น

ข้อสำคัญที่สุด คือ ตามความเป็นจริง ถ้าตามความเป็นจริงแล้ว ทุกคนจะรู้จักตัวเองชัดเจนถูกต้อง ไม่มีการเสแสร้ง ไม่มีการหลอกตัวเอง และหลอกคนอื่นเลย ไม่ว่าขณะใดจิตเกิดขึ้นเป็นอกุศลซึ่งคนอื่นไม่รู้ สติปัฏฐานก็เกิดขึ้นระลึกรู้ในสภาพของอกุศลจิตในขณะนั้น จึงจะเป็นผู้ที่สามารถละและดับอกุศลได้ เพราะว่าเห็นอกุศลตามความเป็นจริง

ถ้ายังไม่เห็นอกุศลตามความเป็นจริง ยังคงคิดว่าไม่เป็นโทษ และไม่รู้ด้วยว่าการสะสมอกุศลมาก ๆ การเป็นผู้ที่ยังใกล้ชิดต่อกิเลส จะทำให้เพิ่มความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น

ผู้ฟัง เรื่องอกุศลเกิดบ่อย ๆ ผมก็เป็นอยู่เป็นประจำ อย่างเมื่อวานนี้ แทนที่จะมาสนทนาธรรมกันที่วัดบวร ก็ไม่ได้มา เพราะว่าอกุศลพัดพาไปถึงจังหวัดสิงห์บุรี เนื่องจากเพื่อนฝูงชวนไปงานแต่งงาน คิดว่าการไปจะพยายามให้เป็นกุศล แต่ก็เพลิดเพลิน กุศลก็เกิดน้อย เวลาพรรคพวกทานอาหาร กินเหล้า มักจะถามธรรมด้วย คือ เวลากินเหล้ามักจะคุยธรรม ซึ่งเขาจะสนใจจริง ๆ หรือจะแหย่เราก็ไม่ทราบ แต่ก็

พูดไปเท่าที่ผมจะพูดได้ รู้สึกว่าบางทีก็ได้ผล เพราะเขากินเหล้ากันไม่ถึงกับเมามาย เสียสติ ก็พยายามดื่มน้ำ ก็รู้สึกว่าจะได้ผลอยู่บ้างไม่กี่คน

อีกเรื่องหนึ่ง พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ถ้านึกถึงการทำบุญ จะนึกถึงทาน เป็นส่วนใหญ่ เมื่อนึกถึงทานก็จะนึกถึงปัจจัยของตัวเองว่า เราไม่ค่อยจะมีเงินมีทอง ไม่อยากจะไปทำบุญ เพราะต้องเสียเงินแน่ ๆ ก็เลยไม่ค่อยอยากจะไปวัด ผมคิดว่า ยังไม่ใช่ความเข้าใจที่ถูกต้อง เรื่องการเจริญกุศลอาจารย์ได้พูดอยู่เสมอว่า มีอยู่ตั้ง ๑๐ อย่าง คือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่างพึงธรรมก็เป็นบุญกิริยาวัตถุ เราต้องให้เห็น ความสำคัญของการฟัง ไม่เฉพาะแต่ให้ทานบริจาคเงินเท่านั้น บางทีบริจาคไป กุศลก็ไม่ค่อยจะได้เท่าไร อยากจะอวดมั่งอวดมี อะไรอย่างนี้ ก็มีอยู่

ผู้ฟัง เรื่องเป็นผู้ไกลต่อกิเลส ถึงแม้อาจารย์จะพูดสั้น ๆ แต่ผมว่าเป็นเรื่อง ใหญ่โตมาก ซึ่งสรุปแล้วก็คือเป็นเรื่องของการเจริญสติปัฏฐานนั่นเอง ไม่อย่างนั้น ไม่มีทางเป็นผู้ไกลต่อกิเลสได้ แต่การจะเป็นผู้ไกลต่อกิเลสนี้ยาก เพราะเราไม่คุ้นเคย ความจริงกิเลสอยู่กับเราตลอดเวลา หลับก็อยู่กับเรา แต่ยากจริง ๆ เพราะเป็น นามธรรม ถ้าเป็นรูปธรรม อยู่ที่ไหน ผมว่า นักวิทยาศาสตร์คงจับมาประหารนานแล้ว

ผู้ฟัง พวกเพื่อน ๆ ที่กินเหล้าเขาบอกว่า กลัวกิเลส ผมก็บอกว่า กิเลส เก่งอะไรหนักหนาจึงกลัว แทนที่เราจะคุ้นเคย แต่กลับไปกลัว กิเลสก็เหมือนนักเล่นกล นี่แหละ ถ้าเราจับให้ดี เราอาจจะรู้ทัน แต่ถ้าเรากลัวอยู่เรื่อย ไม่พยายามที่จะรู้จัก เราก็กลายเป็นเครื่องมือให้มันเล่นตามสบาย เหมือนอย่างที่นักเล่นกลหลอกเราอยู่ เพราะเราจับความไวของเขาไม่ได้ เพื่อน ๆ เขารู้สึกจะพอใจเหมือนกันที่ผมพูดว่า กิเลสนี้ไม่มีตัวตน เพราะถ้ามีตัวมีตน เราก็สามารถหยิบจับทิ้งได้ แต่เหนียวแน่น เหลือเกินอยู่ในจิตใจของเรา นี่ เพราะฉะนั้น เราต้องพยายามทำความรู้จักให้มาก แทนที่จะกลัว

ส. โดยมากกลัวแต่ปาก ไม่ชอบกิเลส ก็ไม่ชอบแต่ปากอีกเหมือนกัน เพราะว่าไม่รู้จักกิเลส อย่างโลภะ ถ้าบอกว่า โลภะ ไม่มีใครชอบ แต่ทุกวันนี้อยู่ไม่ได้ ถ้าไม่มีโลภะ

เพราะฉะนั้น จะเห็นความจริงว่า ต้องรู้จักลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงเท่านั้น เป็นหนทางเดียว และต้องรู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ตามความเป็นจริงเท่านั้น ถ้าปัญญาไม่เกิด กิเลสก็ยังคงเจริญเติบโตงอกงามไปเรื่อย ๆ ไม่มีใครบั่นทอนทำลายได้

ก็ดินะ แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะ ณ สถานที่ใด ถ้าสนทนาธรรมกันก็เป็นประโยชน์ ในเมื่อจำเป็นที่จะต้องไปงานสังคม เป็นความจำเป็น การไปก็เป็นภาระ เป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง หรืออาจจะด้วยความพอใจก็ได้ เพราะมีอรรถาธิบายอย่างนั้น แต่ก็เป็นผู้ที่มั่นคงในพระธรรม เมื่อฟังแล้วเข้าใจ เพราะฉะนั้น เมื่อพูดถึงธรรม ก็พูดในเหตุในผลที่จะเกื้อกูลให้บุคคลอื่นได้เข้าใจถูกต้อง พร้อมกันนั้นก็เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน นี่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

จะอยู่ในสถานที่ใดไม่สำคัญ กำลังทำกิจอะไรก็ไม่สำคัญอีก สติสามารถจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริงได้ ไม่ใช่ไปปลัดว่าขณะนี้ไม่ได้ ไม่ได้แน่ ๆ ไม่สมควร นั่นไม่เป็นการถูกต้อง

คำว่า ไม่สมควร จะใช้อย่างเดียว คือ ไม่สมควรที่จะหลงลืมสติ แต่ถ้าพูดถึงการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติ จะไม่มีคำว่าไม่สมควรต่อกาละหรือเทศะเลย เพราะว่าต้องรู้จักลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริงของแต่ละบุคคล เพราะว่าต้องเป็นปกติจริง ๆ ปัญญาจะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ที่เป็นปกติจริง ๆ ในขณะนี้ ซึ่งสั้นมาก และขณะต่อไปก็ไม่มีใครไปบังคับให้สภาพธรรมนั้นเป็นอย่างนั้น เพราะว่าต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งกุศลและอกุศล แล้วแต่ว่าสภาพธรรมใดเกิดขึ้น สติปัฏฐานก็จะระลึกเพื่อที่จะรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมนั้น ๆ

๑๕๓๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๙

กุศลจิตเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะหนึ่ง เป็นอนัตตา เป็นสภาพธรรมที่เป็น
ปรมาตถธรรม ไม่มีใครบันดาลให้นามธรรมคือกุศลจิตเกิดได้ เพราะถ้าบันดาลได้ก็มีแต่
กุศล ย่อมไม่มีอกุศล และเวลาที่มีปัจจัยพร้อมที่จะให้กุศลจิตเกิด ก็ไม่มีใครบันดาลที่
จะไม่ให้จิตนั้นเป็นกุศลได้ ซึ่งถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงไว้ ก็ไม่มีใครสามารถรู้
ได้เลยว่า ในขณะที่กุศลจิตเกิดขึ้นเพียงขณะหนึ่งนั้น มีเจตสิกที่เป็นปัจจัยที่จะเกิด
ร่วมกับกุศลจิตนั้นอย่างน้อย ๓๑ ดวง เพราะจะต้องมีอัญญสมานาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ขอทบทวน

อัญญสมานาเจตสิก คือ เจตสิกซึ่งเมื่อเกิดกับจิตใด ก็เสมอกันกับจิตนั้น

อัญญสมานาเจตสิกมี ๑๓ ดวง มี ๒ ประเภท คือ สัมพัจฉาสถาณเจตสิก
๗ ดวง และปฏินณกเจตสิก ๖ ดวง

สัมพัจฉาสถาณเจตสิก คือ เจตสิก ๗ ดวง ซึ่งต้องเกิดกับจิตทุกประเภท
ได้แก่ ผัสสเจตสิก ๑ เวทนาเจตสิก ๑ สัญญาเจตสิก ๑ เจตนาเจตสิก ๑
เอกัคคตาเจตสิก ๑ ชีวิตินทริยเจตสิก ๑ มนสิการเจตสิก ๑

ปฏินณกเจตสิก ๖ ดวง ได้แก่ วิตกเจตสิก ๑ วิचारเจตสิก ๑ อธิโมกขเจตสิก
๑ วิริยเจตสิก ๑ ปิฎิเจตสิก ๑ ฉันทเจตสิก ๑ สำหรับปฏินณกเจตสิก ๖ ดวง เกิดกับ
จิตบางดวง ไม่เกิดกับจิตบางดวง ไม่เหมือนกับสัมพัจฉาสถาณเจตสิกซึ่งเกิดกับ
จิตทุกดวง

มหากุศลที่ไม่มีปิฎิเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่าเวทนาเป็นอุเบกขา
ปฏินณกเจตสิกก็จะเกิดเพียง ๕ ดวงเท่านั้น ไม่ครบ ๖ ดวง

เพราะฉะนั้น สำหรับกุศลที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา จะมีอัญญสมานาเจตสิก
เกิดร่วมด้วยเพียง ๑๒ ดวง คือ เว้นปิฎิเจตสิก แต่จะต้องมีโสภณสาธารณเจตสิก

๑๙ ดวง เกิดร่วมด้วยทุกครั้ง นี่คือนุสสจิตขณะเดียว จะมีอัญญสมานาเจตสิกเกิดร่วมด้วยอย่างน้อย ๑๒ ดวง คือ ขณะที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา ถ้าขณะนั้นเป็นโสมนัสก็จะมีอัญญสมานาเจตสิกเกิดครบทั้ง ๑๓ ดวง

เพราะฉะนั้น เวลาที่กุศลจิตเกิดที่เรารู้ว่ามีปภินณกเจตสิกครบใหม่ ก็คือขณะนั้นความรู้สึกเป็นอย่างไร ถ้าเป็นความรู้สึกเฉย ๆ เป็นกุศลที่เข้าไปโดยไม่เกิดความโสมนัส ขณะนั้นก็มีปภินณกเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๕ ดวง และมีอัญญสมานาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๑๒ ดวง เว้นปีติเจตสิก แต่เมื่อเป็นกุศล ที่จะเป็นกุศลได้ ต้องมีโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวงเกิดร่วมด้วย

ในขณะที่ให้ทานครั้งหนึ่ง แม้แต่เพียงนิดเดียว หรือการที่จะเว้นวจีทุจริต มีวาจาที่อ่อนโยนที่ทำให้คนอื่นสบายใจ ในขณะนั้นต้องมีโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่าจิตที่จะเป็นกุศลหรือจะเป็นโสภณได้ ต้องมีโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวงเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง

โสภณสาธารณเจตสิก คือ เจตสิกที่ดังาม ที่เกิดกับโสภณจิตทุกดวง

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง คือ

๑. ศรัทธาเจตสิก
๒. สติเจตสิก
๓. หิริเจตสิก
๔. โอตตัปปะเจตสิก
๕. อโลภเจตสิก
๖. อโทสเจตสิก
๗. ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก
๘. กายปััสสัทธิเจตสิก
๙. จิตตปััสสัทธิ
๑๐. กายลหุตาเจตสิก
๑๑. จิตตลหุตาเจตสิก

๑๒. กายมฤตฺตาเจตสิก
๑๓. จิตตมฤตฺตาเจตสิก
๑๔. กายกัมมัฏฺฐตาเจตสิก
๑๕. จิตตกัมมัฏฺฐตาเจตสิก
๑๖. กายปาคุญญตาเจตสิก
๑๗. จิตตปาคุญญตาเจตสิก
๑๘. กายชุกฺตาเจตสิก
๑๙. จิตตชุกฺตาเจตสิก

รวมเป็นโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง กับอัฏฐสมานาเจตสิก ๑๒ ดวง เป็นทั้งหมด ๓๑ ดวง ถ้าขณะใดที่เวทนาเป็นโสมนัส ก็เป็น ๓๒ ดวง

นี้เป็นโสภณสาธารณะ และยังมีพิเศษต่างหาก ซึ่งบางครั้งเจตสิกนั้นก็เกิดกับ กุศลหรือโสภณจิต บางครั้งก็ไม่เกิด ได้แก่ วิรตีเจตสิก ๓ อัปมัฏฺฐาเจตสิก ๒ และปัญญินทรีย์ หรือปัญญาเจตสิก ๑

โสภณเจตสิกทั้งหมดมี ๒๕ ดวง เป็นโสภณสาธารณะ คือ ต้องเกิดกับ โสภณจิตทุกครั้ง ๑๙ ดวง ส่วนอีก ๖ ดวง บางครั้งก็เกิด บางครั้งก็ไม่เกิด ได้แก่ วิรตีเจตสิก ๓ คือ สัมมาวาจาเจตสิก ๑ สัมมากัมมันตเจตสิก ๑ สัมมาอาชีวะเจตสิก ๑ ซึ่งบางครั้งก็เกิด บางครั้งก็ไม่เกิด และเวลาเกิด เกิดทีละ ๑ ดวง คือ บางครั้ง สัมมาวาจาเจตสิกเกิด บางครั้งสัมมากัมมันตเจตสิกเกิด บางครั้งสัมมาอาชีวะเจตสิกเกิด

นอกจากนั้น อนิยตเจตสิก คือ เจตสิกที่ไม่ต้องเกิดเป็นประจำ ได้แก่ อัปมัฏฺฐาเจตสิก ๒ คือ กรุณาเจตสิก ๑ มุทิตาเจตสิก ๑ และอีก ๑ ดวง คือ ปัญญาเจตสิก เกิดเฉพาะกับโสภณจิตที่เป็นญาณสัมปยุตต์

แสดงให้เห็นว่า เป็นอนัตตาจริง ๆ แม้ว่าใครจะไม่รู้เลยว่า เวลาที่กุศลจิต เกิดขึ้นขณะหนึ่ง เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก และดับไป เพราะว่ามีจิตแต่ละขณะมีอายุที่ สั้นมาก เพียง ๓ ขณะย่อย คือ อุบาทขณะ ขณะเกิด วิถีขณะ ขณะที่ยังไม่ดับ

และภังคขณะ ขณะที่ดีับ แต่จะต้องมีเจตสิกที่เป็นปัจจัยเกิดร่วมด้วยมากกว่ากุศลจิต และอเหตุกจิต ซึ่งเป็นอโสมณจิต

แสดงให้เห็นว่า ทำไมกุศลจึงเกิดน้อยกว่าอกุศล เพราะจะต้องมีโสมณเจตสิก เกิดร่วมด้วยมาก ครบ จึงจะเกิดขึ้นได้

สำหรับโสมณเจตสิก คงจะชินหูบางชื่อ โสมณสาธารณเจตสิกดวงที่ ๑ คือ ศรัทธาเจตสิก ได้ยินบ่อย ลักษณะของศรัทธาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ผ่องใส สะอาด เปรียบเหมือนสารส้มหรือแก้วมณีที่ทำให้น้ำใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว น้ำขุ่น ๆ ถ้าแกว่งสารส้มลงไปจะทำให้น้ำนั้นใส ชันใด เวลาที่ศรัทธาเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่ ผ่องใส สะอาดเกิดขึ้น ก็ทำให้สภาพธรรมที่เกิดร่วมกันในขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่ สะอาด ผ่องใส

เมื่อศรัทธาเจตสิกเกิดขึ้น อกุศลทั้งหลายซึ่งเปรียบเหมือนกับโคลนตม ก็ย่อมจมลง คือ เกิดไม่ได้ เพราะขณะนั้นศรัทธาเป็นสภาพธรรมที่เลื่อมใสใน กุศลธรรม

อภฺรฺสุสาลินี จิตตูปปาตกัณฺท์ อธิบายสัทธินทรียฺ มีข้อความว่า

ที่ชื่อว่าศรัทธา เพราะเป็นเหตุให้เชื่อ หรือเชื่อเอง หรือเป็นเพียงความเชื่อ

เชื่อในที่นี้ คือ เลื่อมใสในกุศล

ก็ศรัทธานั้น ชื่อว่าอินทรียฺ เพราะเป็นสภาพที่เป็นใหญ่

เพราะว่าในขณะนั้นครอบงำอกุศล ทำให้อกุศลเกิดไม่ได้

และ ครอบงำความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา

ก็ศรัทธามีการเลื่อมใสเป็นลักษณะ มีความเด่นไปเป็นลักษณะ คือ ศรัทธา เมื่อเกิดขึ้นย่อมข่มนิรวณทั้งหลายเสียได้ ย่อมยังกิเลสทั้งหลายให้ระงับ ทำจิตให้ ผ่องใส

ซึ่งเมื่อบุคคลใดมีจิตเลื่อมใสแล้ว ย่อมจะถวายเป็นบูชา หรือสมทานศีล รักษาอุโบสถกรรม เจริญภาวนา ศรัทธาอย่างนี้แหละพึงทราบว่ามีจิตเลื่อมใสเป็นลักษณะ

ได้ยินชื่อศรัทธาบ่อย ๆ และเป็นผู้ที่มีศรัทธา ก็ต้องรู้ลักษณะของศรัทธาเจตสิก ซึ่งเป็นเจตสิกดวงหนึ่งในเจตสิก ๑๙ ดวงที่เกิดกับกุศลจิต กุศลทุกประเภทขาดศรัทธาไม่ได้เลย เช่นเดียวกับจะขาดเจตสิกอื่น ๆ ที่เป็นโสภณสาธารณะ ๑๙ ดวงไม่ได้เลย

ถ้าไม่มีศรัทธาจะให้ทานไหม ไม่มีศรัทธาจะรักษาศีลไหม ไม่มีศรัทธาจะฟังธรรมไหม ไม่มีศรัทธาจะอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมไหม เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ศรัทธานั้นเป็นสภาพธรรมที่นำกุศลธรรมอื่น ๆ

ผู้ฟัง ผมขอเล่าศรัทธาที่เกี่ยวกับตัวผมเอง เมื่อผมเริ่มศึกษาธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ขณะนั้นมีศรัทธา แต่ไม่รู้ว่าศรัทธาเป็นเจตสิก เพิ่งมารู้เมื่อศึกษาธรรมว่า ศรัทธาเป็นเจตสิกดวงหนึ่ง แต่ศรัทธาในขณะนั้น สภาพ คือ ชีวิตนี้ไม่แน่นอน สุขได้มา เดียวก็แปรผันไป ทุกข์ได้มาก็เศร้าหมอง เป็นอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา ๓๐ กว่าปี คิดว่าธรรมของพระพุทธองค์คงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ก็เกิดศรัทธา ตอนนั้นมีศรัทธาแรงถึงขนาดที่ว่า ไม่เป็นปกติเลย หลายๆ อย่างไม่เป็นปกติ เช่น เห็นใครไม่ดี เราจะต้องว่าเขา เป็นศรัทธาที่ไม่เป็นปกติ

ส. เพราะฉะนั้น จะเห็นได้จริงๆ ว่า ลักษณะของอกุศลกับกุศลใกล้เคียงกันมาก อย่างลักษณะของโลภมูลจิตกับลักษณะของมहाกุศลจิต โลภมูลจิตก็เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาหรืออุเบกขาเวทนา มหากุศลจิตก็เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาหรืออุเบกขาเวทนา เพราะฉะนั้น โดยเวทนาจะแยกไม่ออกว่า ขณะไหนเป็นโลภมูลจิต ขณะไหนเป็นกุศลจิต แต่ด้วยเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย และความเป็นผู้ละเอียดจะรู้ว่า ลักษณะไหนเป็นลักษณะของโลภะ ลักษณะไหนเป็นลักษณะของศรัทธา มิฉะนั้นแล้วจะปนกัน และคิดว่าโลภะนั้นแหละเป็นศรัทธา หรือมิฉะนั้นแม้เป็นความเห็นผิด

เป็นทิวจิตตสัมปยุตต์ แต่เชื่อ ขณะนั้นก็เข้าใจว่าความเชื่อนั้นคือศรัทธา เพราะเป็นลักษณะของความเลื่อมใส แต่จริง ๆ แล้ว ไม่ใช่

ตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าเป็นความเห็นผิดในความเห็นในเรื่องโลก ในความเห็นในเรื่องข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมด เป็นอกุศลเจตสิกที่เป็นมิจฉาทิวจิต เป็นทิวจิตเจตสิก แต่เพราะโลกะมีความพอใจ มีความชอบในความเห็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ก็เกิดความติด เมื่อเกิดความติดก็มีการสละ มีการกระทำทุกอย่าง เพื่อที่จะเผยแพร่ หรือประพฤติปฏิบัติตามความคิดเห็นอย่างนั้น แต่ขณะนั้น ไม่ทราบว่าเป็น ไม่ใช่ลักษณะของศรัทธาเจตสิกสักชนิดเดียว เพราะว่าไม่ใช่สภาพที่ผ่องใส เป็นกุศล จะเห็นได้ว่า โลกเจตสิกเป็นสภาพที่พอใจ แต่ไม่ผ่องใส เพราะเป็นอกุศล มิจฉาทิวจิตเป็นความเห็นผิด ไม่ใช่ความเห็นถูก เพราะฉะนั้น ความเชื่อในความเห็นผิดนั้น ไม่ใช่ศรัทธาเจตสิก

ด้วยเหตุนี้ถ้าจะใช้คำว่า ความเชื่อ สำหรับลักษณะของศรัทธา จะต้องรู้ว่าเป็นความเชื่อในกุศลธรรม ถ้าจะใช้ในความหมายที่ว่าเป็นความเลื่อมใส ก็ต้องเป็นความเลื่อมใสด้วยจิตที่ผ่องใส ไม่ใช่จิตที่ประกอบด้วยอกุศลซึ่งเป็นสภาพธรรมที่หนัก

ถ. สรุปแล้วที่ผมคิดว่าเป็นศรัทธานั้น ไม่ใช่ เป็นความเชื่อ ไม่ได้ผ่องใส และไม่ได้เป็นกุศล เพราะตอนนั้นยังไม่ได้มีความเข้าใจอะไรเลย

ส. ไม่เข้าใจอะไร และเชื่ออะไร

ถ. เชื่อพระธรรม ก็คงจะมีอยู่บ้าง

ส. แสดงให้เห็นว่า ลักษณะของศรัทธามีตั้งแต่เล็กน้อยนิดเดียวจนไม่ได้สังเกต จนกระทั่งเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเป็นอินทรีย์ เป็นใหญ่ จนกระทั่งเป็นพละ เป็นสภาพที่มีกำลังไม่หวั่นไหว อกุศลทั้งหลาย เช่น อวิชชา หรือโลภะ หรือโทสะ ก็มีหลายระดับชั้น คือ มีตั้งแต่ขุ่นใจนิด ๆ จนกระทั่งเป็นความผูกโกรธ เป็นความพยาบาท เป็นความอาฆาตฉันทใด ทางฝ่ายโสภณธรรมก็ฉันทนั้น คือ แม้แต่ลักษณะของศรัทธา ก็มีในขณะที่กุศลจิตเกิด จะปราศจากศรัทธาเจตสิกไม่ได้เลย แต่ว่าอย่างน้อยจนกระทั่งไม่สามารถจะสังเกตเห็นได้

ถ. ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ คงจะเป็นศรัทธาหน่อย ๆ จะว่าเป็นบุญเก่าหรือกรรมเก่า ก็นำมาถูกทางจนได้

ส. ขณะใดที่เป็นความเห็นถูกในพระธรรมเพิ่มขึ้น ขณะนั้นจะต้องรู้ว่าเป็นกุศล แต่เวลาที่เป็นมหากุศลญาณวิปัสยุตต์ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็เกือบจะไม่มีเครื่องเปรียบเทียบว่า เป็นโลภมูลจิตหรือว่าเป็นศรัทธา เพราะว่าศรัทธาต้องเป็นความเลื่อมใสในทางที่เป็นกุศล ในกุศลธรรม

ถ. แต่ในขณะนั้นก็ได้รับทุก ๆ อย่าง ทั้งมีจิตวิมุตติ ทั้งอะไร ๆ และเชื่อว่านำมาถูกทางแล้ว

ส. เพราะฉะนั้น ต้องสังเกตอย่างละเอียดจริง ๆ ถ้ามีความติดในพระเครื่อง ขณะนั้นเป็นอะไร ต้องเป็นผู้ที่ตรง ไม่อย่างนั้นแยกไม่ได้แน่ ๆ ว่า เป็นอกุศลจิตหรือกุศลจิต

ถ. ขณะที่ให้ทาน ต้องมีศรัทธาเสมอไปหรือเปล่า

ส. กุศลจิตเกิดขณะใด ต้องมีศรัทธาเจตสิกขณะนั้น

ถ. ถ้าอย่างนั้น การให้ทานอาจจะมีอกุศลจิตก็ได้ บางครั้งให้ด้วยความจำใจ ไม่ได้ให้ด้วยความรัก

ส. จิตเกิดดับเร็ว จะรู้ได้จริง ๆ เมื่อสติระลึกในขณะนั้นว่า ให้เพราะอะไร ถ้าให้เพราะหวังการตอบแทน จะเหมือนลักษณะของการแลกเปลี่ยนหรือเปล่า ขณะนั้นจิตผ่องใสไหม หรือหวัง หรือต้องการ แม้ว่าการให้ภายนอกเป็นการให้ แต่จิตในขณะนั้นเป็นกุศลจิตหรือเป็นอกุศลจิต

ถ. อย่างการเสียสละ บางคนเขาก็ว่าไม่ได้ศรัทธา หรือไม่ได้นับถือศาสนา พุทธ หรือศาสนาอะไร แต่เขาให้เพราะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ดูแล้วไม่น่าจะมีความผ่องใส หรืออะไรเลย ที่จะเป็นลักษณะของศรัทธา

ส. กุศลจิตเป็นปรมาัตถธรรม ไม่มีเชื้อชาติ ไม่จำกัดผิวพรรณวรรณะ เป็นอนัตตา ไม่ว่าจะเกิดกับใครที่ไหน เมื่อไร สัตว์ดิรัจฉานก็มีกุศลจิตได้เมื่อมีเหตุที่จะให้กุศลจิตเกิด มนุษย์ก็มีกุศลได้ มีอกุศลได้ ผิวพรรณวรรณะใดก็มีกุศลได้ มีอกุศลได้

เพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงปรมัตถธรรม ศาสนาอื่น ลัทธิอื่น เป็นความเห็น ความเชื่อ ขณะที่โลกมูลจิตเกิดพร้อมกับความคิดเห็นอย่างนั้น ที่ติดพัวใจในความเห็น อย่างนั้น คนละขณะกับขณะที่คิดช่วยเหลือหรือเปล่า แม้ว่าความเชื่อนั้นมันคง จนกระทั่งเกิดแทรกเข้ามาอีก ๆ ได้ แต่ขณะที่จิตซึ่งเป็นกุศลเกิดขึ้นจะไม่มีเลยหรือ เมื่อไม่จำกัดเชื้อชาติศาสนา

จิตใจที่ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่จำเป็นต้องมีแต่ศาสนาหนึ่งศาสนาใด จิตใจที่ เห็นว่า คนอื่นก็ต้องการมีความสุขเหมือนกับตนเอง และเป็นผู้ที่เมตตาคิดอนุเคราะห์ สงเคราะห์ให้คนอื่นมีความสุข ก็เป็นขณะจิตหนึ่งซึ่งเป็นอนัตตา ไม่จำกัดเชื้อชาติ ไม่จำกัดศาสนาเหมือนกัน ขณะนั้นจิตที่ต้องการช่วยเหลือบุคคลอื่นเป็นจิตที่ ผ่องใสใหม่

ไม่มีอกุศลเกิดในขณะนั้น ย่อมเป็นจิตที่สะอาด ไม่ว่าจะเป็นจิตของใคร ไม่ได้หมายความว่า ถ้าเป็นคนอื่น ศาสนาอื่น จะไม่มีศรัทธาเลย เพราะฉะนั้น กุศลจิตเกิดขณะใดที่จะเป็นกุศลได้ก็เพราะศรัทธาเจตสิกเกิดร่วมกับจิตนั้น จิตนั้น จึงเป็นกุศลจิตได้

๑๕๔๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๙

ถ. ผมเข้าใจว่า ศรัทธาแปลว่าความเชื่อในทางที่ถูกเท่านั้น

ส. คนที่ไม่เชื่ออะไรเลย กุศลจิตเกิดได้ไหม เป็นคนใจดี จิตใจดีเกิดขึ้น
ขณะใด ขณะนั้นเป็นกุศลแล้วโดยไม่ต้องเชื่ออะไร ในยุคนี้นี้ คนที่ไม่เชื่อ
ลัทธิหนึ่งลัทธิใดดูจะมีมาก แต่จิตใจที่ดีงาม ที่เป็นกุศล ที่ช่วยเหลือคนอื่นก็เกิดได้
ซึ่งขณะนั้นศรัทธาเจตสิกเป็นสภาพที่เลื่อมใสในกุศล ไม่ใช่ในลัทธิ ไม่ใช่ในความเห็น
อย่างหนึ่งอย่างใด เป็นความเลื่อมใสในกุศล จึงทำกุศลในขณะนั้น

เลื่อมใสในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่า ต้องมีความเชื่อว่าเป็นกุศล แต่สภาพของ
จิตที่ผ่องใสสะอาดซึ่งครอบงำกุศล ทำให้อกุศลเกิดไม่ได้ในขณะนั้น เพราะศรัทธา
เกิดแล้ว ใครจะบอกว่าไม่ให้ให้ เขาก็จะให้ ใครบอกว่าไม่ให้ช่วย เขาก็จะช่วย
เพราะว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นอนัตตา เป็นศรัทธาเจตสิก

เพราะฉะนั้น ไม่จำกัด ไม่ใช่ว่าจะต้องเชื่อในพระพุทธศาสนาจึงจะเป็นศรัทธา
แต่ท่านที่เชื่อในพระธรรมคำสอน ก็เพิ่มศรัทธาขึ้นในพระธรรมคำสอนด้วย มี
ความผ่องใส เลื่อมใสมยิ่งขึ้น เมื่อมีความเข้าใจในเหตุผลที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น
จะต้องศึกษาและพิจารณาโดยละเอียดว่า แต่ละขณะที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนั้น
เป็นอกุศล หรือเป็นกุศลอย่างไร

สำหรับลักษณะของศรัทธาเจตสิก เป็นโสภณเจตสิก ไม่เกิดกับอกุศลจิตเลย
เพราะฉะนั้น ศรัทธาไม่ใช่โลภะ โลภะเป็นอกุศลเจตสิก เกิดกับอกุศลจิตเท่านั้น แต่
ศรัทธาเจตสิกเป็นโสภณเจตสิก เกิดกับโสภณจิตเท่านั้น แม้ดูเหมือนว่าคล้าย ๆ กัน
ในการกระทำบางอย่าง แต่แม้กระทั่งเมื่อพิจารณาแล้วก็พอที่จะรู้ได้ว่า ศรัทธานั้น
ต้องเป็นความเลื่อมใสในคุณธรรม แต่โลภะเป็นความติด หรือเป็นความพอใจ
เป็นความต้องการ

ขอเปรียบเทียบลักษณะของเจตสิก ๓ ดวง ซึ่งในบางแห่งอาจจะใช้พยัญชนะเหมือนกัน แต่ว่าลักษณะของสภาพธรรมต่างกัน

ลักษณะของโลภะ

มีการรับอารมณ์ คือ มีการพอใจในอารมณ์ เป็นลักษณะ รวากะความตะกุ่มตะกามแห่งสิ่งนั้น

นี่เป็นคำอุปมาที่แสดงให้เห็นลักษณะของความต้องการอย่างรวดเร็วของจิตของแต่ละคน จากอารมณ์ทางตา ไปสู่อารมณ์ทางหู ไปสู่อารมณ์ทางจมูก ไปสู่อารมณ์ทางลิ้น ไปสู่อารมณ์ทางกาย ไปสู่อารมณ์ทางใจ จิตเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก ไม่ว่าจะเห็น โลภะก็พอใจ ไม่ว่าจะได้ยิน โลภะก็พอใจ เพราะฉะนั้น จะเห็นความรวดเร็วของโลภะว่า ช่างคล้าย ๆ กับลักษณะที่ตะกุ่มตะกามแห่งสิ่ง คือรวดเร็วถึงอย่างนั้นที่จะพอใจในอารมณ์ที่ปรากฏ

มีการข้องติดอยู่เป็นรส คือ เป็นกิจ รวากะขึ้นเนื้อที่โยนไปบนกระเบื้องอันร้อนนี้เป็นลักษณะที่ติดแน่นอย่างมาก

มีความไม่สละรอบเป็นปัจจุภูฐาน รวากะยอมด้วยการทาน้ำมันฉะนั้น

เวลาที่โลภะเกิด มีความพอใจ ไม่ว่าจะจะเป็นความพอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามจะไม่สละสิ่งนั้น ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จะเห็นได้ว่าวันหนึ่ง ๆ นี้ ช่างสละน้อยจริง ๆ และที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่าขณะที่โลภะเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นมีการไม่สละรอบ ทุกอย่างสละไม่ได้ในขณะที่พอใจ

มีความเห็นว่าควรยินดีในสังโยชนียธรรมทั้งหลายเป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

คือ เห็นความน่ายินดีของสิ่งที่ทำให้เกิดความผูกพันเป็นปทัฏฐาน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ถ้าพิจารณาจริง ๆ จะรู้ว่า ขณะใดเป็นอกุศลจิต ซึ่งอาจจะเข้าใจว่า ขณะนั้นเป็นกุศล แต่ความจริงไม่ใช่ ถ้าสติเกิดพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ จะเห็นได้ว่า ขณะนั้นเป็นความติด ไม่ใช่เป็นกุศล

สำหรับลักษณะของศรัทธา คือ

ศรัทธามีความเชื่อเป็นลักษณะ

แต่ความเชื่อในที่นี้ต้องเป็นความเชื่อในกุศลธรรม

มีความเลื่อมใสเป็นรส เหมือนแก้วมณีที่ทำให้น้ำใส ไม่ขุ่นมัว หรือมีการแล่นไปหรือนำไปเป็นรส คือ เป็นกิจ รวากะวีรบุรุษผู้ข้ามห้วงน้ำ เพราะว่าธรรมดาคนฉลาดไม่กล้าข้ามน้ำที่มีสัตว์ร้ายชุกชุม แต่เมื่อมีนักรบที่กล้าวกกล้าในการสงครามมาถึง ก็ถามว่า ทำไมพวกท่านถึงหยุดอยู่ไม่ข้ามไป พวกนั้นก็กล่าวว่า กลัวภัย ไม่กล้าข้าม นักรบก็บอกให้คนเหล่านั้นตามไป แล้วก็ก้าวลงสู่แม่น้ำ เอาดาบป้องกันสัตว์ร้ายทั้งหลาย ทำให้คนเหล่านั้นปลอดภัยจากฝั่งนี้ไปสู่อีกฝั่งหนึ่ง จากฝั่งนั้นมาสู่อีกฝั่งหนึ่งใด เมื่อบุคคลให้ทาน รักษาศีล รักษาอุโบสถกรรม เจริญภาวนา ศรัทธาย่อมเป็นหัวหน้านำไปฉะนั้น

เพราะฉะนั้น ศรัทธาเป็นโสภณสาธารณเจตสิกดวงแรกที่ทรงแสดงไว้ เพราะว่ามียุทธธรรมนำมาซึ่งกุศลทั้งหลายเวลาที่ศรัทธาเกิด

ศรัทธามีความไม่ขุ่นมัวเป็นปัจจุภูมฐาน หรือมีความนุ่มใจเชื่อเป็นปัจจุภูมฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเป็นปทัฏฐาน หรือมีโศดาปัตติยัคคธรรมเป็นปทัฏฐาน ฟังเห็นเป็นดุจมือ ทรัพย์สมบัติ และพีช ฉะนั้น

นี่คือลักษณะของศรัทธา

ที่ว่า ศรัทธาฟังเห็นราวกะวามือ เพราะว่าศรัทธานั้นมีสภาพถือไว้ซึ่งกุศลธรรม ไม่ปล่อยกุศล ไม่ว่าจะเป็นกุศลประเภทใดทั้งสิ้น ขณะนั้นเมื่อศรัทธาเกิด ศรัทธาก็เหมือนกับถือเอากุศลนั้น

ศรัทธาพึงเห็นราวกะว่าทรัพย์ เพราะว่าทรัพย์นำมาซึ่งสิ่งที่น่าปลื้มใจ น่าพอใจ
ทั้งปวงมาให้ฉันใด ศรัทธาก็นั่นนั้น ศรัทธาย่อมนำสิ่งที่น่าปลื้มใจแห่งสมบัติทั้งปวง
ยิ่งกว่าทรัพย์ในทางโลก เพราะว่าศรัทธานั้น ย่อมนำมาให้ทั้งสมบัติทางโลก
และสมบัติทางธรรมทุกชั้น

ศรัทธาพึงเห็นราวกะพืช เพราะว่าพืชย่อมผลิตผลให้มากมายฉันใด ศรัทธา
ก็ผลิตผลมากมายราวกะเมล็ดพืชฉันนั้น

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปฐมปณาสกั ธนสูตร ข้อ ๔๗
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทรัพย์ในธรรม ๕ ประการ

ทรัพย์ ๕ ประการ คือ

ทรัพย์ คือ ศรัทธา ๑ ทรัพย์ คือ ศีล ๑ ทรัพย์ คือ สุตะ ๑ ทรัพย์ คือ
จาคะ ๑ ทรัพย์ คือ ปัญญา ๑

ข้อความตอนท้ายของพระสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ผู้ใดมีความเชื่อในตถาคต ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว มีศีลอันงามอันพระอรียะชอบใจ
สรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นที่ตรง บัณฑิตทั้งหลายกล่าว
ผู้นั้นว่า ไม่เป็นคนขัดสน ชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่าประโยชน์ เพราะเหตุนี้ผู้นั้นมีปัญญา
เมื่อนึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงประกอบศรัทธา ศีล ปสาทะ และ
ความเห็นธรรมเนื่อง ๆ เกิด ฯ

จบ สูตรที่ ๗

ลักษณะของโลภะ ลักษณะของศรัทธา ต่างกัน และลักษณะของศรัทธา
ไม่ใช่ลักษณะของความเชื่อทั่วไป แต่ต้องเป็นความเชื่อในกุศลธรรม

สภาพของเจตสิกอีกดวงหนึ่งซึ่งอาจจะคู่คล้ายกับศรัทธา คือ อธิโมกขเจตสิก

อธิโมกขมีความตกลงใจเป็นลักษณะ

มีความไม่กระเสือกกระสนเป็นรส

มีการตัดสินใจเป็นปัจจุบันฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

มีธรรมที่พึงตกลงใจเป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

พึงเห็นราวกะเสาะเขื่อน ด้วยความไม่คลอนแคลนในอารมณ์

เว้นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง และโมหมูลจิตวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ ๑ ดวง
จิตอื่น ๆ ทั้งหมดมีอริโมกขเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่สำหรับโลภมูลจิต นอกจาก
อริโมกขเจตสิกแล้ว ก็มีโลภเจตสิกและอกุศลเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วย แต่ทางฝ่าย
กุศลนั้น นอกจากอริโมกขเจตสิกแล้ว ก็มีศรัทธาเจตสิกและโสภณเจตสิกอื่น ๆ
เกิดร่วมด้วย

บางท่านเข้าใจว่าท่านมีศรัทธา จนกว่าปัญญาจะเกิดจึงรู้ว่า แท้ที่จริงหาใช่
ศรัทธาไม่ แต่ในขณะที่ปัญญายังไม่เกิดก็ยังไม่รู้ ก็ยังเข้าใจว่าขณะนั้น ๆ เป็นศรัทธา
ซึ่งในบางครั้งเป็นโลภมูลจิต บางครั้งเป็นโลภมูลจิตทวิวิจิกิจฉาสัมปยุตต์ และบางครั้ง
ก็เป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์ คือ ไม่เกิดร่วมกับปัญญา แต่มีศรัทธาเจตสิกเกิดร่วม
ด้วย และบางครั้งก็เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ มีศรัทธาและปัญญาเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น ลักษณะของศรัทธาเจตสิก เกิดกับโสภณจิตโดยที่ปัญญาเจตสิก
ไม่เกิดร่วมกับศรัทธาได้ แต่ขณะใดที่ปัญญาเกิด ขณะนั้นต้องมีศรัทธาเจตสิกเกิด
ร่วมด้วย

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงความเจริญที่ประเสริฐ ซึ่งเป็นความเจริญของจิตใจ
ไม่ใช่ความเจริญของวัตถุ ซึ่งใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต สัณญาวรรคที่ ๒**
วฑฒิสุตตที่ ๑ ข้อ ๖๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้เจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ
ชื่อว่าย่อมนะด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ยึดถือสภาวะ
และยึดถือสิ่งประเสริฐแห่งกาย

ธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการเป็นไหน คือ ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ย่อมเจริญ
ด้วยศีล ย่อมเจริญด้วยสุตะ ย่อมเจริญด้วยจาคะ ย่อมเจริญด้วยปัญญา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้เจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการนี้แล
ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ยึดถือสาระ
และยึดถือสิ่งประเสริฐแห่งกาย ฯ

อริยสาวกผู้ใดย่อมเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา
ทั้งสองฝ่าย อริยสาวกผู้เช่นนั้นเป็นสัพบุรุษ มีปริชาเห็นประจักษ์ ชื่อว่าย่อมยึดถือ
สาระแห่งตนในโลกนี้ไว้ได้ทีเดียว ฯ

นี่คือผู้ที่เห็นความเจริญที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นความเจริญที่ประเสริฐ เพราะว่า
ไม่ใช่ความเจริญทางด้านวัตถุ ไม่ใช่ความเสื่อมของจิต แต่ต้องเป็นความเจริญของจิต
ด้วยความเจริญด้วยศรัทธา

เมื่อมีศรัทธาแล้ว ย่อมเจริญด้วยศีล ย่อมเจริญด้วยสุตะ ย่อมเจริญด้วยจาคะ
ย่อมเจริญด้วยปัญญา

ทุกท่านพิจารณาตนเองได้จากการฟังพระธรรมว่า มีศรัทธาเพิ่มขึ้น
มีสุตะเพิ่มขึ้น มีจาคะเพิ่มขึ้น มีปัญญาเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อยในวันหนึ่ง ๆ
ซึ่งปกติแล้ว กุศลที่เกิดในแต่ละวันยากที่จะเห็นลักษณะของศรัทธา ถ้ากุศลนั้น
เป็นกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ในเรื่องของทาน ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ซึ่งชีวิตประจำวัน
ของท่าน คือ มีการสละวัตถุให้บุคคลอื่น เช่น บุคคลในบ้าน มีการคิดถึงความเป็นอยู่
ที่สะดวกสบายของบุคคลในบ้าน อาจจะเป็นผู้รับใช้ และมีการสละวัตถุสิ่งของ
เพื่อให้เขามีความสะดวกสบาย แต่เมื่อทำจนชินก็อาจจะไม่รู้ ว่า แท้ที่จริงในขณะนั้น
มีศรัทธาเจตสิกเกิดกับกุศลจิต จึงเป็นเหตุให้กระทำทานแม้เพียงสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้
หรือบางครั้งอาจจะไม่ได้กระทำด้วยตนเอง เพียงการเอ่ยวาจาให้คนอื่นให้ทาน
ขณะนั้นก็เป็นศรัทธาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิต ซึ่งอาจจะไม่มีการพิจารณาสังเกตเห็นเลย
แต่ให้ทราบว่า ขณะนั้นมีศรัทธาเจตสิกเกิดแล้ว

หรือในการอุทิศส่วนกุศล เวลาที่ทำบุญเสร็จแล้ว ก็อุทิศส่วนกุศล
ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึกลักษณะสภาพของจิตซึ่งเป็นสภาพที่ผ่องใส เพราะว่า
ขณะนั้นไม่มีอกุศล ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะเกิดร่วมด้วย ก็ไม่รู้ว่า แม้เพียง

ในขณะที่กำลังอุทิศส่วนกุศล ขณะนั้นก็ต้องมีศรัทธา มิฉะนั้นก็ทำไม่ได้ เพราะว่าบางคนทำกุศลแล้ว แต่อาจจะไม่อุทิศส่วนกุศล เพราะฉะนั้น ขณะที่ไม่อุทิศส่วนกุศล อาจจะไม่สามารถหาสาเหตุว่าเพราะอะไร แต่ตามความเป็นจริง ก็เพราะขณะนั้นศรัทธาไม่เกิด เพราะถ้าศรัทธาเกิดย่อมคิดที่จะอุทิศส่วนกุศล และในขณะที่กำลังอุทิศส่วนกุศลนั้น ก็เป็นมหากุศลที่ประกอบด้วยศรัทธา

และวันหนึ่ง ๆ เวลาได้ยินข่าวที่เป็นกุศลก็เกิดอนุโมทนา ยินดีด้วย ในขณะนั้น ก็เป็นมหากุศลที่มีศรัทธาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีกุศลจิตเกิดบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นนิสัย จะเห็นได้ว่า วันหนึ่ง ๆ ท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธาในกุศล แม้ว่าขณะนั้นจะไม่ประกอบด้วยปัญญา แต่ก็เป็นกุศลแล้ว เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นมีศรัทธาในกุศลนั้น กุศลนั้นจึงเกิด

สำหรับบุญกิริยาที่เป็นเรื่องของศีล มีการวิริยอุตสาหะทางกาย ทางวาจาขณะใด ขณะนั้นก็เป็นผู้มีศรัทธาที่จะวิริย

บุญกิริยาที่เป็นอปายณะ คือ การอ่อนน้อม ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพจากใจด้วยกาย เช่น การกราบ การไหว้ หรือสำหรับพระรัตนตรัยก็เป็นการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม เป็นต้น ซึ่งขณะที่ทำนั้นอาจจะทำจนกระทั่งรู้สึกได้ว่า เสรีจอย่างรวดเร็วยิ่งยวดเร็ว เพียงแต่มีพวงมาลัย หยิบขึ้นมา และนำไปบูชา ก็เสร็จแล้ว แต่ความจริงในขณะนั้นต้องมีศรัทธาเจตสิกเกิดร่วมกับมหากุศล จึงได้กระทำอปายณะ คือ การอ่อนน้อม แสดงความเคารพด้วยกายได้

หรือแม้ในขณะที่มีวาจาที่สุภาพ ยกย่อง ไม่ดูหมิ่นบุคคลใด ขณะนั้นก็ต้องมีศรัทธาที่จะกระทำอย่างนั้น เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ ถ้าคิดถึงแต่ความสุขความสบาย ความสำคัญตนแล้ว ย่อมจะไม่กระทำกิริยาอาการทางกาย ทางวาจาอย่างนั้น แต่ที่จะมีการระลึกได้ว่า ถ้าใช้คำพูดที่น่าฟัง เป็นคำพูดที่อ่อนโยน ย่อมทำให้ผู้ที่ได้ยินเกิดความสบายใจ ขณะนั้นก็มีศรัทธาในการที่จะมีสัมมาวาจา

สำหรับบางท่านเป็นผู้ที่คิดถึงผู้สูงอายุ นอกจากแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้แล้ว ยังคิดถึงสุขภาพร่างกาย มีการประคับประคองให้ท่านได้

นั่งสะดวกสบาย ช่วยเหลือในการลุกขึ้น ในการนั่ง มีการถนอมจิตใจ รู้ว่าควรจะปฏิบัติอย่างไรผู้ที่ชาวจึงจะรู้สึกเบิกบานใจ ในขณะนั้นก็เป็นศรัทธาที่เกิดกับกุศลจิต อาจจะเป็นอุปนิสัยของท่านผู้นั้น โดยที่ท่านผู้นั้นเมื่อท่านไม่ได้ศึกษาก็ไม่ทราบว่า ในขณะนั้นเป็นศรัทธาที่กระทำอย่างนั้น เพราะว่าบุคคลอื่นไม่ทำ ผู้ที่ไม่ทำก็คือไม่มีศรัทธาที่จะทำอย่างนั้น

สำหรับกุศลที่เป็นเวยยาวัจจะ การช่วยเหลือสงเคราะห์บุคคลอื่น จะเห็นได้ว่า ก็ย่อมจะทำกุศลที่เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ คือ เวยยาวัจจะ ทางกาย เช่น การปรนนิบัติรับใช้ การเอื้อเฟื้อ หรือการช่วยกิจธุระของบุคคลอื่นในขณะใด ขณะที่กำลังช่วยเหลือ ก็ต้องเป็นศรัทธาที่เป็นกุศลจิต จึงจะกระทำได้

บางท่านอาจจะสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ที่ป่วยไข้ มีการจัดหาหมอ หายาให้ ซึ่งเป็นศรัทธาทั้งนั้นที่เป็นเหตุให้กระทำให้สิ่งที่ดีงามทางกาย หรือแม้แต่ทางวาจาก็สามารถจะกระทำได้ โดยการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนไข้ซึ่งไม่ขอรับประทานยา ก็ชักชวนให้เขารับประทานยา เพราะถ้ารับประทานยาแล้วจะหาย ทำให้คนที่ไม่ยอมรับประทานยาเห็นในความหวังดีของคนอื่น ก็อาจจะรับประทานยาได้

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เมื่อมีการทำประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่นในขณะใด ขณะนั้นก็ต้องมีศรัทธาที่จะทำอย่างนั้น ๆ

